

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Markus A Nita Vakalohoka

A viri i herea a Velenga Kamumu iea i uka ma i taki talea a rana. Pali si lohoka maea a viri i herea, a rana e Markus. A rana ni kilala balaka kupo na ngava dagi karaba. A rana tara e Ioanes Markus. Ne Apostolo 15:39, Kolosi 4:10, 2Tim 4:11, Pilemon 24, 1 Petrus 5:13, ni gale ia e Markus. Ne Apostolo 12:12, 12:25, 15:37 ni gale ia e Ioanes Markus. E huriki a matakari na tara na Vure hosi, ra ri bele muri ne Kristo, ri taki e Markus i herea a Velenga Kamumu iea.

A maka ngava ne Isu i here e Markus na Velenga Kamumu iea, i taki polo vona e Petrus. A vuhuna e Petrus ia a bakovi i laho tabukoi turane Isu, a matakari na tara na Vure. E Markus i turana e Petrus na pida i kupo tabukoi ne Petrus ge mate, pali e huriki a tara na Vure ri takia ge here puru ranga ngava i longo ne Petrus. Na tahuna e Markus i here a maka maki e Isu i taki, i rata, i muholi i kamumu, a vuhuna i taki polo vona a viri i laho tabukoi turana e Isu, re Petrus.

E Markus i made o Rom, i herea a Velenga Kamumu iea, na pida e 60 o 70 AD. E huriki a bakovi na lohokanga ala kupo ri luhoi tora maea, e Markus i here a maka nitovo ne Isu nga, ge habi ne huriki o Rom, ra ri ngaru ni ramai e Isu. E huriki a bakovi a ngatavine nga, a Iuda ranga, i uka ma ria a Iuda ranga.

A Velenga Kamumu ne Markus, ni here na nita Grik. E Isu i tovo e huriki na harikianga na Vure. I tovo ria ri gi ramaia, ge ia a hariki ne ria. E huriki a bakovi a ngatavine ri ngarua e Isu, a vuhuna i korimule e huriki ri giloa, i valili tala a hanitu vona ranga.

E Ioanes i Kado a Dala

(Mateo 3:1-11; Lukas 3:2-16; Ioanes 1:19-28)

¹ Iea a vuhuna a Velenga Kamumu ne Isu Kristo, a Tuna Vure.

² *E Isaia a propet i here puru hosi, i ta maea, “Mu longo! Iau ga rudua a vinuru nau ge muga vomu, ge pelekadoa a dalamu.

³ *A lohona viri i gale dagi na tabeke i ngeki i ta maea,

‘Mu pelekadoa a dala ne Bakovi Dagi.

Mu pelekadoa a dala ge laho vona ge kiripiripi.’ ”

⁴ *I mavonga, e Ioanes, a mari ni vahilolo, i luve na tabeke i ngeki. I vara e huriki ri gi pulo a vilone ria, muri ni gi vahilolo, lakea a Vure ge puga vuroki a vilo hale ne ria. ⁵ E huriki lobo na tabeke ne Iudea, e huriki lobo o Ierusalem, ri lakea ne Ioanes, ri taki tala a vilo hale ne ria. Lakea e Ioanes i vahilolo ria na naru e Iordan.

⁶ *A padirodo ne Ioanes ni rata na vuna kamel. I rea na palabele ni rata na kulina me. I kani a koa, a ame na robo. ⁷ *E Ioanes i vara maea, “A bakovi tara ge muri valai nau, i tuhaka hateka nau. Iau i uka ma a bakovi kamumu, ga pasike puru, ga

* **1:2:** Mal 3:1 * **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Apo 13:24; 19:4

* **1:6:** 2Ki 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Apo 13:25

puga vuroki a mota na vahapolo vona.* ⁸ Iau a vahilolo mua na naru. Pali ia bara i vahilolo mua na Hanu Kiripiripi.”

E Isu Ni Vahilolo

(Mateo 3:13; Lukas 3:21-22; Kolosi 2:12)

⁹ Na parava tara, e Isu i malaga na tanga e Nasaret, na tabeke ne Galili, i lakea na naru e Iordan. Na tahuna i bele vonga, e Ioanes i vahiloloa. ¹⁰ Na tahuna e Isu i taratavaga rike na naru, i mata rike. Malaviriri kunana i masia a hunu i mata ka. A Hanuna Vure i puru valai vona, i manga balu. ¹¹ *A lohona viri i ta valai meli na hunu, i ta maea, “Ioe e Tugu a hategu. A vivi hateka vomu.”

E Isu Ni Toni

(Mateo 4:1-11; Lukas 4:1-13)

¹² Malaviriri kunana a Hanuna Vure i rudua e Isu i lakea na tabeke i ngeki. ¹³ *I made vonga na parava i ravulu va, lakea e Satan i tonia. E Isu i made turana maka maki mahuri na robo, pali e huriki a agelo ri tuhoria.

E Isu i Tubu ni Leho

(Mateo 4:18-22; Lukas 5:2-11; Ioanes 1:35-42)

¹⁴ *Muri ne Ioanes ni ru dili na bavi, e Isu i hamule lakea na tabeke ne Galili, i vara vonga na Velenga Kamumu na Vure. ¹⁵ *I ta rike, i ta maea, “Ra parava a Vure i takia hosi, i bele pali.

* **1:7:** A leho na vorakato kunana ni puga vuroki a vahapolo na matakari vona. E Ioanes i ta maea, i vakasiri manga i lohoka vona e Isu i dagi hateka, pali ia e Ioanes i kiroko hateka. * **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mrk 9:7

* **1:13:** Sng 91:11-13 * **1:14:** Mrk 6:17 * **1:15:** Mat 3:2

A harikianga na Vure i popote ge bele. Mu pulo a vilone mua, mu luhoi tora a Velenga Kamumu!”

E Isu i Gale Muga a Murimuri Vona ala Va

¹⁶ Na parava tara, e Isu i lalaho na gagana Darilomu e Galili, i matai e Simon rua e tarina e Andreas, ru ru a vuko, a vuhuna rua a tahodari.

¹⁷ Lakea e Isu i taki rua, “Muru valai, muru muri nau. Ga tovo marua ni tuli valai nau e huriki a bakovi, i manga a hini ngane muru lakavu a manu.” ¹⁸ Malaviriri kunana, ru pe purua a vuko ne rua, ru ramaia e Isu.

¹⁹ I uka ma to laho basi hateka ma, lakea e Isu i matai e tune Sebedi ala rua, e Iakop e Ioanes. Ru made na aga, ru honoa a vuko ne rua i marape.

²⁰ Malaviriri kunana i gale rua. Ru ha taroa e tamane rua, e Sebedi, i made na aga turana bolekoru ne tou, ru vano, ru ramaia e Isu.

*E Isu i Lili Tala a Hanitu
(Lukas 4:31-37)*

²¹ Muri ri lakea na tanga e Kapernaum. A Parava Nimalo i bele ngane, lakea e Isu i dili malaviriri na roho na vaponga, i vakatubu ni vara. ²² *E huriki ri turutu na vinara vona, a vuhuna i uka ma i vara manga e huriki a mari na vinara. I vara manga a bakovi i tahoka a nitora.

²³ A bakovi tara pololilo na roho na vaponga i dili vona a hanitu. Lakea a bakovi iea i malaviriri kunana i gale maea, ²⁴ * “Isu, ioe a bakovi o Nasaret, o valai go rata navai mia? O valai ni ratapile mia? Iau a lohoka vomu. Ioe a Viri Malamala na Vure.”

* **1:22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mrk 5:7

25 Pali e Isu i tahatea a hanitu, i ta maea, “O vulai. O pagitala vona a bakovi iea!” 26 *Lakea a hanitu i pulua a bakovi iea, muri i haloho i ha tala vona.

27 E huriki lobo ri turutu hateka, ri vanana lae, “A ra maki iea i bele? A ngava karaba! Ra bakovi iea, i vara, i ta manga a bakovi i tahoka a nitora. Na tahuna i tono talea a hanitu, a hanitu i longototo kunanea!” 28 *A nuverei na maki e Isu i rata i malaviriri kunana ni longo na tanga kiroko lobo na tabeke ne Galili.

*E Isu i Vakamahuri e Huriki ala Kupo
(Mateo 8:14-17; Lukas 4:38-41)*

29 Malaviriri kunana, e Isu i pagitala na roho na vaponga, i laho turane Iakop e Ioanes, to lakea na ruma ne Simon rua e Andreas. 30 E lahuane Simon i giloa, i rongo a kulina, i mahita na kiri. Lakea ni vakalongo e Isu vona. 31 I mavonga e Isu i lokovonga maia, i nugua a limana, i tulipesia. Lakea i lobo a gilanga vona, i vakatubu ni gutu a maki ni kani ne ria.

32 Na tahuna a haro i rolo pali, ni tuli valai vona e huriki ri giloa turana e huriki i dili ne ria a hanitu. 33 E huriki lobo na tanga ri vapopo na mataruma, 34 *lakea e Isu i vakamahuri e huriki ri tahoka a maka gilanga legelege. I lili tala e huriki a hanitu i kupo, i ta tora ne ria nahea ri gi ta, a vuhuna ri lohoka vona.

*E Isu i Vara o Galili
(Lukas 4:42-44)*

* 1:26: Mrk 9:26 * 1:28: Mat 4:24 * 1:34: Mrk 3:10-12

³⁵ *Na hatelanga pokopoko, e Isu i vuho lakea na tabeke i ngeki, i vasileki vonga. ³⁶ Muri e Simon, e huriki a turana ri matakanea. ³⁷ Ri matavisia ngane, ri takia, ri ta maea, “E huriki lobo ri matakana ioe.” ³⁸ Pali e Isu i koli, i ta maea, “Si gi lakea na maka tanga tabukoi nga, ga vara taro vonga. Ra leho iea kunana a valai vona.” ³⁹ *Lakea i laho lobo vona a tabeke ne Galili, i vara na maka roho na vaponga, i lili tala e huriki a hanitu.

A Bakovi i Vona a Patala
(Mateo 8:1-4; Lukas 5:12-16)

⁴⁰ A bakovi i vona a patala i lakea ne Isu, i nana tora ia, i turume puru, i ta maea, “Ioe bara o ngaru, o vakamatapado iau.”

⁴¹ Lakea e Isu i dodo hatekea, i toto talea a limana, i padoia, i ta maea, “Iau a ngaru go matapado. O matapado!” ⁴² I malaviriri kunana i malaharuri vona a patala, i matapado.

⁴³ E Isu i rudua ge vano malaviriri, lakea i taki tora ia i ta maea, ⁴⁴ * “Naha ni vakalongoa tara viri. Pali o vano, o vakasiri ioe na prister. Muri o habi a nihabi e Moses i taki hosi, ge ne vona a nivakamatapado, ri gi matakilaka vona ioe ni vakamatapado pali.” ⁴⁵ Pali a bakovi iea i vano ngane, i vakalongo lae e huriki, i nunu viliha lae a velengana. Ngane e Isu i keru ni laho kavakava ge dili na tanga dagi. I made polovavo kunana na tabeke i ngeki. Pali e huriki na tanga lobo ri lakea maia, ri masia vonga.

* **1:35:** Mat 14:23; Mrk 6:46 * **1:39:** Mat 4:23; 9:35 * **1:44:** Levi 14:1-32

2

A Beu

(Mateo 9:1-8; Lukas 5:17-26)

¹ Muri na parava ranga, e Isu i lakea tabu o Kapernaum. E huriki a bakovi a ngatavine ri longoa e Isu i dili pali na ruma, lakea ri dili maia.

² A ruma i vonu liu. A hini polovavo ranga, ri vapesihi vona e huriki. Lakea e Isu i vara ria na nitana Vure. ³ Na tahuna e Isu i vavara, a bakovi ala va ri kaloho vilia vona a bakovi i beu.

⁴ Pali ri keri ni kalohoa lakea ne Isu, a vuhuna i kupo hateka e huriki ri vapesihi. Lakea ri pukea a mapana ruma polomeli. Ri puka lobo, muri ri vakatavore purua a bakovi i mahita na kiri. ⁵ Na tahuna e Isu i matai ria ri luhoi tora hateka ia, i takia a beu, “O tugu, a puga vuroki a naro hale vomu.”

⁶ Pali e huriki a mari na vinara ri made vonga, ri luhoi maea, ⁷ “I navai a bakovi iea i ta maea? I ngaru ni bole a murina Vure! I uka tara viri ge puga a naro hale, a Vure kikeri kunana.”

⁸ E Isu, i malaviriri kunana i lohoka vona a ngava ri luhoi hateka na hatene ria, lakea i taki ria, “I navai mu luhoi mavonga? ⁹ I vai a ngava kavakava ga taki a beu vona, ‘Iau a puga a naro hale vomu.’ O ga ta maea, ‘O pesi rike, o kaloho a kiri vomu, o laho.’ ¹⁰ Pali ngane ga vakasiri mua vona a Tuna Bakovi i tahoka a nitora koea na malala ni puga a naro hale.” Ngane i mata lakea na beu, i takia, ¹¹ “A taki ioe, o pesi rike, o kalohoa a kiri vomu, o lakea na ruma vomu.”

¹² Lakea i pesi rike, i malaviriri kunana i kaloho a kiri vona, i laho tala. E huriki lobo ri masia, ri

turutu, ri kavurikea a Vure, ri ta maea, “I uka ma mi masia hosi tara maki ge maea!”

E Levi

(Mateo 9:9-13; Lukas 5:27-32)

¹³ Muri e Isu i pagitala, i hamule lakea na Darilomu e Galili. E huriki ala kupo ri lakea vona, lakea i vara ria. ¹⁴ Na tahuna i laho lokovonga i masia e Levi, e tune Alpius, i mamade na roho ni bole a takis. Lakea e Isu i takia, “O muri nau.” Lakea e Levi i pesi rike, i muri maia. ¹⁵ Muri e Isu i vano, i kani na ruma ne Levi. E huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale, ri kani turane Isu, e huriki a murimuri vona, a vuhuna e huriki ri muri vona ri ala kupo. ¹⁶ *Na tahuna e huriki a mari na vinara ne huriki a Pariseo ri masia e Isu i kani turana e huriki a bakovi hale, e huriki a bakovi ni bole a takis, ri nana e huriki a murimuri vona, “I navai i kani turana e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale?”

¹⁷ Na tahuna e Isu i longoa a ninana iea, i taki ria, “E huriki i uka ma ri giloa, i uka ma ri gi lakea na dokta. E huriki ri giloa kunana bara ri masia. A valai i uka ma ga gale mua e huriki mu luhoi ta mu naro kamumu mu gu pulo a vilone mua. A valai ga gale e huriki ri naro hale ri gi pulo a vilone ria.”

A Niperemu

(Mateo 9:14-17; Lukas 5:33-39)

¹⁸ E huriki a murimuri ne Ioanes, e huriki a Pariseo na parava ranga ri peremu ni kani. Lakea e huriki ranga ri valai, ri nanea e Isu, “I navai e huriki a murimuri ne Ioanes, a murimuri

* **2:16:** Mat 11:19

ne huriki a Pariseo ri peremu, pali e huriki a murimuri vomu i uka ma ri peremu?”

¹⁹ E Isu i koli i ta maea, “E huriki ri lakea na habu na bakovi i parangi karaba i uka ma ri gi peremu, a vuhuna a bakovi i parangi karaba i tabana turane ria. ²⁰ Muri ma a bakovi i parangi karaba bara ni tuli tala ne ria, bara ri peremu.

²¹ “I uka tara viri ge bolea a mavidana lavalava karaba ge rahi karia turana hini marape na matutu na varakia. Bara i rata mavonga, na tahuna i loi a varakia vona, a mavidana lavalava karaba bara i hoho, i turapea a matutuna varakia, muri bara i ratea a hini mavida i ngavaka. ²² Pali i uka tara viri ge guru dili a vain karaba na matutuna buroi ni rata na kulina me. Bara i rata mavonga, bara i mapoda a matutuna buroi. Pali a vain a buroi bara ru lobo tavula varago. A viri i lohoka bara i guru dili a vain karaba na buroi karaba.”

A Bakovi Dagi na Parava Nimalo
(Mateo 12:1-8; Lukas 6:1-5)

²³ Na Parava Nimalo tara, e Isu i laho padikudu na hania na vit. E huriki a murimuri vona ri laho turana, ri vakatubu ni pasi a vutuna vit, a vuhuna ri vitolo. ²⁴ *Lakea e huriki a Pariseo ri nanea, “Mata lakea! I navai e huriki a murimuri vomu ri ratea a maki ni hatekakari na Parava Nimalo?”

²⁵ *E Isu i koli, i ta maea, “Ra mua, i uka ma mu gia na hinere a naro e Davit i ratea hosi, na tahuna i turana e huriki a tara vona ri vitolo? ²⁶ *Na tahuna iea, e Abiatar ia a prister dagi.

* **2:24:** Vin 23:25 * **2:25:** 1Sam 21:1-6 * **2:26:** Levi 24:5-9

Lakea e Davit i dili na roho na Vure, i kani a bret. A bret iea, a nihabi na Vure. A vinara i taki e huriki a prister kunana ri gi kani. Pali e Davit i bole ranga, i habi ne huriki a tara vona, ri kani.”

²⁷ *Lakea e Isu i taki ria, “I uka ma ni rata a bakovi ne vona a Parava Nimalo. A Parava Nimalo ni rata ne vona a bakovi. ²⁸ I mavonga kunana, a Tuna Bakovi ia a Bakovi Dagi na maki lobo. A Parava Nimalo tara, ia a Bakovi Dagi vona.”

3

A Bakovi i Mate a Limana (Mateo 12:9-14; Lukas 6:6-11)

¹ Na parava tara, e Isu i dili na roho na vaponga. I masia vonga a bakovi i mate a limana. ² E huriki ranga ri ngaru ni matakana a ngava ri gi padi virihi e Isu vona, lakea ri matanonoa, a ra ge ratea? Ge vakamahuri a bakovi iea na Parava Nimalo, o ge uka? ³ Ngane e Isu i takia a bakovi i mate a limana, “O pesi rike na matane huriki lobo.”

⁴ *Muri i nana ria, “A vinara i ta navai vona a naro si gi ratea na Parava Nimalo? Ni gi rata a naro kamumu, o ni gi rata a naro hale? Ni gi kori a viri, o ni gi rabalaki a viri?” Pali ri mangulu tete ria.

⁵ Lakea e Isu i madihi a hatena, i mata lae ne ria. I dodo, a vuhuna ri gigi tora hateka. I takia a bakovi, i ta maea, “O toto talea a limamu.” A bakovi i toto talea a limana, lakea a limana i tavaga mule. ⁶ *Malaviriri kunana e huriki a

* **2:27:** Vin 5:14 * **3:4:** Luk 14:3 * **3:6:** Mat 22:15-16

Pariseo ri pagitala, ri vakatubu ni vata turana e huriki a tara ne Herod na dala ri gi rabalaki e Isu vona.

*E Huriki ala Kupo Ri Ramai e Isu
(Mateo 12:15-16; Lukas 6:17-19)*

⁷ E Isu i pe a tabeke iea turana e huriki a murimuri vona, ri lakea na darilomu. E huriki ala kupo hateka ri muri vona. E huriki na tabeke ne Galili, e huriki na tabeke ne Iudea, ⁸ e huriki o Ierusalem, e huriki na tabeke ne Idumea, e huriki na tabeke tara na naru e Iordan, e huriki na maka tanga ri pesi halui e Tair, e Sidon. Ria lobo ri longo a maka maki i rata e Isu, ri valai maia. ⁹ E huriki ri ala kupo hateka, lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona ri gi kanu vilia vona a aga, ge pesi langa vona, ma ge bole tugua e huriki. ¹⁰ *E huriki ri tahoka a gilanga ri boletugu, ri gi padoia e Isu, a vuhuna e Isu i vakamahuri muga pali e huriki ala kupo. ¹¹ *Na tahuna e huriki i dili ne ria a hanitu ri masia, ri tabuli puru na ngalana, lakea e huriki a hanitu ri gale tala, ri ta maea, “Toe a Tuna Vure.” ¹² *Pali e Isu i taki e huriki a hanitu nahea ri gi taki tala ne huriki, ia e rei muholi.

*E Huriki a Apostolo ne Isu
(Mateo 10:1-4; Lukas 6:12-16; Apostolo 1:13)*

¹³ E Isu i sike na gagana lolo, i gale valai vona e huriki i ngaru, lakea ri valai vona. ¹⁴ I vulaki a viri ala ravulu a polona i rua ri gi turana, i gale ria a apostolo. Muri ge rudu tala ria, ri gi vara, ¹⁵ ri gi tahoka a nitora ni lili tala a hanitu. ¹⁶ *A viri

* **3:10:** Mat 14:36 * **3:11:** Luk 4:41 * **3:12:** Mrk 1:34

* **3:16:** Ion 1:42

ala ravulu a polona i rua, i vulaki, a rane ria ra nga: e Simon (e Isu i vunua e Petrus), ¹⁷ * e Iakop e Ioanes rua e tune Sebedi (e Isu i vunua kalale rua e Boanerges, ra i maia: e maki tarina rua a vilone rua i manga a hini maravila, a hini i kururu), ¹⁸ e Andreas, e Pilip, e Bartolemeus, e Mateo, e Tomas, e Iakop tune Alpius, e Tadeus, e Simon a tara ne huriki a Silot, * ¹⁹ e Iudas Iskariot, ra viri i habi na limana pile e Isu.

*A Naro Hale Tara i Uka Ma Ni Gi Puga
(Mateo 12:24-32; Lukas 11:14-23; 12:10)*

²⁰ Muri e Isu i dili na ruma, pali e huriki ri vapopo tabu mai ia, lakea e Isu turana e huriki a murimuri vona ri keru ni kani. ²¹ E huriki a kabu ne Isu ri longo, lakea ri vano ri gi tuli mulea, a vuhuna ri takia ta i manga.

²² *E huriki a mari na vinara ri valai o Ierusalem, ri ta maea, “I dili vona e Belsabub.† I lili tala e huriki a hanitu na nitona na hariki ne huriki a hanitu.”

²³ Lakea e Isu i gale ria, i taki ria vona a nita vakakika, “E Satan ge lili tala mule navai ia? ²⁴ Bara a tanga tara i vapida ni pesi palupu, a tanga iea i uka ma ge pesi tora. ²⁵ A kabu tara bara i vapida ni pesi palupu, a kabu iea i uka ma ge pesi tora. ²⁶ Pali e Satan i uka ma ge ngaru mulea, ge vakalipida, i uka ma ge pesi tora. A nilobona i valai pali. ²⁷ I muholi hateka, i uka tara viri ge dili tavula na ruma na bakovi hateka

* **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** A tara ne huriki a Silot ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari Israel. * **3:22:** Mat 9:34; 10:25

† **3:22:** E Belsabub a rana tara e Satan.

tara, ge bole tavula a maka mahala vona. A naro bara i rata mugea, bara i kolotata taroa a bakovi hateka, muri bara i panaho na ruma vona. ²⁸ A taki muholi mua, a maka naro hale, a maka harogianga dagi i rata e huriki a bakovi bara ni puga. ²⁹ Pali e rei i harogia a Hanu Kiripiripi, i uka ma ni gi puga a naro hale vona. A naro hale vona bara i tabuli vakaroro.”

³⁰ E Isu i takia a nita iea, a vuhuna ri taki ia ta i dili vona a hanitu.

E Kinane Isu, e Tarina Mai
(*Mateo 12:46-50; Lukas 8:19-21*)

³¹ *Muri e kinana, e huriki e tarina ri bele, ri pesi polovavo na ruma, ri rudua tara viri ge dili, ge galea. ³² Lakea e huriki ri made halui e Isu ri takia, “Oe! E kinamu, e tarimu mai, ri pesi polovavo, ri ngaru ni matai ioe.”

³³ Lakea e Isu i nana mule ria, “E rei e nana? E rei e huriki e tarigu?” ³⁴ I mata lakea ne huriki ri made halui ia, i taki ria, “E huriki ri made koea, ri manga e nana e turagu. ³⁵ E rei a viri i muri mai a ningaru na Vure i manga e turagu, e kurabagu, e nana.”

4

A Nivakakika na Viri i Varo a Vit
(*Mateo 13:1-9; Lukas 8:4-8*)

¹ *E Isu i vara tabu na dahana darilomu, i manga a hini muga. E huriki ri made halui ia ri ala kupo hateka, lakea e Isu i rike na aga, i pasi polovavo popote. Pali e huriki ri made pololilo na

* **3:31:** Mrk 6:3; Ion 2:12; Apo 1:14 * **4:1:** Mrk 3:7-9; Luk 5:1-3

lavu. ² *I vara ria na maka ngava i kupo, na nita vakakika, i ta maea, ³ “Mu longo valai! A bakovi ni leho na hania i varo a vutuna vit. ⁴ Na tahuna i voro lae a vutuna vit, ranga ri boru puru ramai a dala, lakea a maka kadirovo ri valai, ri kani lobo.

⁵ “A maka vutuna vit ranga ri boru langa na hini kedokedo, na hini i uka ma i tahoka hateka a malala. Lakea ri koru rike malaviriri, a vuhuna a malala i tabuli polomeli kunana. ⁶ Pali na tahuna a haro i rike, i kani ria, ri malai, a vuhuna a kane ria i uka ma ri puru hateka.

⁷ “A vutuna vit ranga ri boru puru na hini i vona a barakau. Muri a barakau i koru rike, i kae ria, ri keru ni vua.

⁸ “Pali a vutuna ranga ri boru langa na malala kamumu. Ri gaga, ri koru rike, ri vakabele a kanena i kupo. Ri vakabele i ravulu tolu ranga, i ravulu polotara ranga, pali ranga ri vakabele i ravulu mule ma a murina balaka taku (100).”

⁹ Muri e Isu i ta maea, “E rei a viri i ngaru ni longokilalea a ngavagu, ge longo kamumu, ge luhoi kado.”

¹⁰ E huriki lobo ri vano pali, lakea a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, turana e huriki ranga, ri nanea ge tuveve poloa ne ria a nita vakakika.

¹¹ Lakea i ta maea, “A nita kapiloho na harikianga na Vure ni vakasiri pali ne mua. Pali e huriki ri made polovavo, a ngava lobo ni ta vakakika ne ria. ¹² *Ni ta vakakika ne ria, ‘ri gi matai, pali i uka ma ri gi matakilala.

Ri gi longo, pali i uka ma ri gi longokilala.

* **4:2:** Mat 13:34; Mrk 4:33-34 * **4:12:** Ais 6:9-10; Apo 28:26-27

Ma ri gi pulo a vilone ria, ga puga vuroki a naro hale ne ria.’ ”

*A Pelegona Nivakakika na Vutuna Vit
(Mateo 13:18-23; Lukas 8:11-15)*

¹³ Muri e Isu i nana ria, “Mua i uka ma mu longokilalea a nita vakakika iea? Pali mu gu longokilala navai a maka nita vakakika ranga?”

¹⁴ “A bakovi i varo a vutuna vit i manga a viri i habi a ngava. ¹⁵ E huriki a bakovi ranga, ri manga a dala, a vutuna vit ni voro langa vona. Na tahuna ri longo a nita, e Satan i valai malaviriri, i bole tala ra ngava ni varo.

¹⁶ “E huriki ranga ri manga a hini kedokedo, a vutuna vit ni voro langa vona. Ri longo a nita, ri malaviriri kunana ri bolea, ri vivi vona. Pali i uka ma ri pesi tora, ¹⁷ a vuhuna a kane ria i uka ma i puru hateka. Na tahuna a maregoa i bele, o e huriki ri vakamadihi ria a vuhuna ri ramaia a nita iea, ri ha malaviriri kunana.

¹⁸ “Pali e huriki ranga ri manga a hini i vona a barakau, a vutuna vit ni voro langa vona. Ri longoa a ngava, ¹⁹ *pali a niluhoi legelege na nimade na malala, a nimasigoro na mahala, a ningaru na maki ranga ri valai ri kavitagu a ngava ni varo, lakea i uka ma ri vua.

²⁰ “E huriki ranga ri manga a malala kamumu, a vutuna vit ni voro langa vona. Ri longoa a ngava, ri bolea, ri vakabele a vutuna i ravulu tolu ranga, i ravulu polotara ranga, pali ranga i ravulu mule ma a murina balaka taku (100). Ri bele kupo hateka na vutuna ni varo muga.”

* **4:19:** Mat 19:23-24

*A Lam
(Lukas 8:16-18)*

21 *E Isu i taki ria, “A lam i uka ma si namia, muri si gi ru kapilohoa. Bara si ru langea na dede. 22 *A maki ni ruhulolo bara i bele kavakava. A maki ni ta ruhulolo vona, bara ni ta pukatala vona. 23 E rei a viri i ngaru ni longokilalea a ngavagu, ge longo kamumu, ge luhoi kado.”

24 *I taki tabu ria, i ta maea, “Mu luhoi kado kamumu a ngava mu longo. A naro mu rata virihi e huriki ranga, a Vure tara bara i rata virihi mua vona, lakea bara ni habi tabu ranga. 25 *E rei a viri i tahoka a maki pali, bara ni habi tabu vona ranga. Pali e rei a viri i uka ma i tahoka a maki, bara ni bole mule vona a maki popote i tahoka pali.”

A Nivakakika na Vutuna Vit Ni Varo

26 E Isu i ta maea tabu, “A harikianga na Vure i manga a bakovi i voro lae a vutuna vit na malala. 27 I voro lobo a vutuna vit, i vano i made kunana. A maka vutuna vit ri gaga, ri koru rike, pali a bakovi i uka ma i lohoka vona ri koru rike navai. 28 A malala kunana i ratea a vutuna i gaga. Muri a pagana i lubu, i koru rike, lakea a vuana i lua tala na mapana vit. 29 * Pali na tahuna a kanena i moro ngane, a bakovi iea i valai malaviriri, i vali a vit, i ru kadolu, a vuhuna a parava ni mirio i valai pali.”

* **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2
 * **4:24:** Mat 7:2 * **4:25:** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * **4:29:**
 Jol 3:13; Kap 14:15

*A Nivakakika na Vutuna Mastad
(Mateo 13:31-35; Lukas 13:18-19)*

³⁰ E Isu i ta maea tabu, “Ga ta navai tabu vona a harikianga na Vure? E rei a nivakakika ga tonia vona? ³¹ I manga a vutuna mastad, ra i vutu kiroko liu ni varo na malala. ³² Pali na tahuna ni varo, i koru rike, i langui lobo a maki ni varo na hania. A rahana i buroro, lakea a maka kadirovo bara ri hae a nune ria vona.”

³³ Na tahuna e Isu i vara e huriki, bara i rata bala a nita vakakika, i muri mai a lohokanga ne ria. ³⁴ I uka ma i ta kavakava, i ta vakakika kunana. Pali na tahuna i made turana e huriki a murimuri vona kunana, bara i tuveve polo ne ria a ngava lobo.

*E Isu i Vakamalilo a Dari
(Mateo 8:18,23-27; Lukas 8:22-25)*

³⁵ Na parava iea, i malunga pali a hini, lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona, “Si gi vore lakea na tabeke tara na darilomu.”

³⁶ Lakea ri rike turana e Isu na aga i made muga vona, ri vano. I ranga e huriki ri rike na aga ne ria, ri vano turane ria. ³⁷ Muri a vilu dagi i bele, i rere tagua a aga, i ratea i popote ge mabubu. ³⁸ E Isu i mahita langa na moke na kuli na aga, lakea e huriki a murimuri ri vangoa, ri takia, “Mari ni tovo, i uka ma o luhoi lege? Bara si pasiri!”

³⁹ Lakea i pesi rike, i tahatea a vilu, i takia a bokona dari, “O pasi puru! Naha ni kuluko!”

Muri i pasi puru a vilu, i puru a malilo i ngapa.

⁴⁰ Muri i nana e huriki a murimuri vona, “I navai mu mangenge? Ra mua, i uka ma mu luhoi tora ma?”

⁴¹ Ri mangenge hateka, lakea ri vanana lae, “E rei a viri iea? A vilu, a dari ru longototoa!”

5

E Isu i Kori a Viri i Dili Vona a Hanitu (Mateo 8:28-34; Lukas 8:26-39)

¹ Muri, ri vore kudua a darilomu, ri bele na tabeke ne huriki a Gerasa. ² E Isu i raga na aga, malaviriri kunana a bakovi tara i dili vona a hanitu i pagitala na murine huriki ri mate, i valai ge tagui e Isu. ³ Ra bakovi iea i mahita na murine huriki ri mate. I uka tara viri ge tuhaka ge kolotata tabu ia. A sen tara, i uka ma i karea. ⁴ Balaka kupo ni kolotata a limana a vahana, pali i rakudu a sen na limana, i rakudu a aen na vahana. I uka tara viri ge kinigao ge lakavua. ⁵ Na rodo a haro vakaroro, i laho lae na murine huriki ri mate, na maka lolo, i haloho lae, i pala mule a kulina na kedo.

⁶ Ra bakovi iea, na tahuna i mata basi, i masia e Isu, i nunu maia, i turume puru na ngalana, i kavurikea. ⁷ *A hanitu pololilo vona i gale dagi, i ta maea, “Isu, Tuna Vure Meli Liu. Go rata navai iau? Iau a nana ioe na matana Vure, naha ni ratapile iau.” ⁸ I gale dagi mavonga, a vuhuna e Isu i taki mugea i ta maea, “O pagitala vona a bakovi iea, ioe a hanitu kato.”

⁹ Lakea e Isu i nanea, “E rei a ramu?”

A bakovi i koli i ta maea, “A ragu e Tara, a vuhuna mi ala kupo.”* ¹⁰ Lakea e huriki a hanitu

* **5:7:** Mrk 1:24 * **5:9:** Na nita Grik a tara i manga ‘Legio.’ ‘Legio’ i manga a tara na nugumaheto ala 6,000.

ri taki torea e Isu, nahea ge lili tala ria na tabeke iea.

¹¹ A kabuna boro ri kakani tabukoi na dahana lolo. ¹² Lakea e huriki a hanitu ri taki torea e Isu, ri ta maea, “O rudu mia lakea na kabuna boro, mi gi dili ne ria.”

¹³ E Isu i longo a ninana ne ria, lakea e huriki a hanitu ri pagitala vona a bakovi iea, ri dili na maka boro. Lakea a kabuna boro ri nunu puru na gali, ri page puru na darilomu, ri pasiri. A maka boro ri 2,000.

¹⁴ E huriki a matakari na boro ri ha, ri vaka-longo lae e huriki na tanga, e huriki na robo viliha vonga. Lakea e huriki ri lokovonga ri gi matai a maki i bele. ¹⁵ Na tahuna ri bele ne Isu, ri masia ra bakovi i dili muga vona a tara na hanitu. Ri masia i made, i rodo a varakia, i kamumu a niluhoi vona, lakea ri mangenge. ¹⁶ E huriki ri matai, ri vakalongo e huriki ranga na maki i bele na bakovi ra i dili muga vona a hanitu, a maki i bele na kabuna boro. ¹⁷ Muri ri taki torea e Isu ge pe a tabeke ne ria, ge lakea na tanga tara.

¹⁸ Na tahuna e Isu i pesi, ta ge rike na aga, lakea ra bakovi i dili muga vona a hanitu, i takia e Isu i ngaru ni laho turana. ¹⁹ Pali e Isu i takia i ta maea, “I uka. O lakea na tanga vomu, o vakalongo a kabu vomu vona a maki dagi e Bakovi Dagi i rata virihi ioe vona. O vakalongo ria na hini i dodo ioe.” ²⁰ Lakea a bakovi iea i vano, i vakatubu ni vakalongo o Dekapolis† a maka maki i rata vona e Isu. Lakea e huriki lobo ri longoa a nuverei vona ri turutu.

† 5:20: A ngava e ‘Dekapolis’ na nita Grik i manga ‘a Tanga i Ravulu.’

*A Sirula i Mate**(Mateo 9:18-26; Lukas 8:40-56)*

²¹ E Isu i vorekudu tabua a darilomu, i lakea na tabekena tara. Lakea e huriki ala kupo ri valai, ri pesi halui ia na dahana darilomu. ²² I bele vona tara matakari na roho na vaponga, a rana e Ierus. Na tahuna i masia e Isu, i lokovonga maia, i turume puru tabukoi na vahana. ²³ Lakea i taki tora ia, i ta maea, “E tugu ngatavine i popote ge mate. A ngaru muholi ioe go valai, go ru langa a limamu vona, ge tavaga.”

²⁴ Lakea e Isu i lokovonga turana. E huriki ala kupo ri muri vona, ri vakopekope halui ia. ²⁵ A ngatavine tara, i pori vona a dara na pida i ravulu a polona i rua, i turane ria. ²⁶ Ra ngatavine iea i matai pali e huriki a dokta, pali i bole a nimadihi dagi ne ria, i vakalobo liu pali a moni vona. Pali i uka ma i tavaga. I bele dagi vona a gilanga. ²⁷ Na tahuna a ngatavine i longoa e Isu i bele vonga, i vano, i pesi turana e huriki, i laho valai muri, i padoi a varakia ne Isu, ²⁸ a vuhuna i luhoi maea, “Iau ga padoi kunanea a varakia vona, bara tavaga.”

²⁹ Na tahuna i padoi a varakia ne Isu, i malaviriri kunana i lobo ni tua a darana, i hataki a kakaina i lobo vona a gilanga. ³⁰ *E Isu i malaviriri kunana i hataki kilalea a nitora i pagitala vona. I ngalakapulo lakea ne huriki, i nana, “E rei i padoi a varakia nau?”

³¹ E huriki a murimuri vona ri ta maea, “O matai e huriki ala kupo ri vapopo halui ioe. Pali i navai o nana, ‘E rei i padoi a varakia nau?’ ”

* **5:30:** Luk 6:19

³² Pali e Isu i tabana ni matakanea a viri i padoi a varakia vona. ³³ Lakea a ngatavine i lakea ne Isu, i turume puru na ngalana, a vuhuna i lohoka vona i mahuri pali. I mangenge hateka, lakea i ta muholi, i vakalongoa vona a maki i ratea.

³⁴ *Lakea e Isu i takia a ngatavine, “O tugu, ioe o mahuri a vuhuna o luhoi tora iau. O vano na nivalemu, a gilanga vomu i lobo.”

³⁵ E Isu i tabana ni ta, ri bele ranga bakovi. Ri valai na ruma ne Ierus, ra matakari na roho na vaponga, lakea ri ta maea, “Naha ni vakapae tabua a mari ni tovo. E tumu i mate pali.”

³⁶ Pali e Isu i uka ma i longo mai a hini ri taki, lakea i takia e Ierus, i ta maea, “Naha ni mangenge. O luhoi tora iau.”

³⁷ I taki e huriki lobo ri gi made vonga. E huriki ri muri vona kunana e Petrus, e Iakop, e Ioanes e turane Iakop. ³⁸ Na tahuna ri bele na ruma na matakari na roho na vaponga, i matai e huriki ri tangi, ri haloho dagi. ³⁹ I dili na ruma, i taki ria, “I navai mu tangi, mu haloho dagi? A sirula i uka ma i mate. I mahita kunana.”

⁴⁰ Lakea ri nongo vakia. Pali i tono tala ria. I dili turana e tamana koma, e kinana koma, a murimuri vona ala tolu, ri lakea na hini i tabuli vona a podana sirula. ⁴¹ *Lakea e Isu i nugua a limana, i ta maea, “*Talita koum.*” † I maea, “Sirula, a taki ioe o pesi rike.”

⁴² I malaviriri kunana, a sirula i pesi rike, i laho. A pida vona i ravulu a polona i rua. Na tahuna ri masia, ri turutu hateka. ⁴³ I taki tora ria, nahea ri

* **5:34:** Mrk 10:52; Luk 7:50; 17:19 * **5:41:** Luk 7:14 † **5:41:**
A ngava e ‘Talita Koum’ a nita Aram.

gi vakalongoa tara viri. Lakea i taki ria ri gi habi vona ranga maki ge kani.

6

A Propet i Uka Ma Ni Togo (Mateo 13:53-58; Lukas 4:16-30)

¹ E Isu i pea a tanga iea, i vano turana e huriki a murimuri vona, ri lakea na tanga vona. ² *Na Parava Nimalo e Isu i vakatubu ni vara pololilo na roho na vaponga. Na tahuna e huriki ri longoa ri turutu vona, ri nana, “Ra bakovi iea, i bole vai a naro nga? E rei i habia vona a lohokanga, a nitora ni rata a nivakasiri?” ³ Ia a mari ni hae a roho kunana. Pali e kinana, e Maria, e tarina e Iakop, e Ioses, e Iuda, e Simon. Pali e huriki e kurabana ri made turane hita.” Lakea i madihi a hatene ria vona.

⁴ *Pali e Isu i taki ria, i ta maea, “A propet ni togo na tanga lobo. Pali e huriki a bakovi a ngatavine na tanga vona i uka ma ri togoa.”

⁵ E Isu i keri ni rata vonga ranga nivakasiri. I ru langa kunana a limana ne huriki ranga ri giloa, i vakatavaga ria. ⁶ I turutu vona a hini i uka ma ri luhoi tora ia. Muri i vano, i laho lae, i vara na maka tanga takutaku.

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Vinuru Vona (Mateo 10:5-15; Lukas 9:1-6)

⁷ Muri e Isu i gale valai vona e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i rudu tala ria ruarua, i habi a nitora ne ria ni lili tala a hanitu. ⁸ *I taki ria nahea ri gi bole a maki na

* **6:2:** Ion 7:15 * **6:4:** Ion 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11

tahuna ri laho. I uka ma ri gi bole a maki ni kani, a hole, a moni. A maki ri gi bole kunana, a kodo ni laho. ⁹ I taki ria ri gi rodo a vahapolo, pali i uka ma ri gi bole a varakia. ¹⁰ Muri i ta maea, “Na tahuna mu lakea na ruma tara, mu made vonga ge harena na tahuna mu pe a tanga iea. ¹¹ *A tanga tara i uka ma ri tagui mua, i uka ma ri longo mai mua, mu kurudu pasi a habulo na vahane mua, mu vano. Mu rata mavonga, bara i vakasiri ria ri tahoka a ngava.”

¹² Lakea ri vano, ri vara e huriki ri gi pulo a vilone ria. ¹³ *Ri lili tala e huriki a hanitu, ri biri na nibiri e huriki ri giloa, ri vakamahuri ria.

E Ioanes i Mate
(*Mateo 14:1-12; Lukas 9:7-9*)

¹⁴ *E Herod a hariki i longo a maka maki e Isu i rata, a vuhuna a rane Isu ni lohoka vona pali na tanga lobo. E huriki ranga ri ta maea, “Ra viri iea e Ioanes, a mari ni vahilolo, a Vure i vakamahuri mulea na matenga, lakea i tahoka a nitora ni rata a nivakasiri.”

¹⁵ Pali e huriki ranga ri taki ta ia e Elaisa. E huriki ranga ri taki ta ia a propet tara, i manga e huriki a propet hosi. ¹⁶ Pali e Herod, na tahuna i longo a ngava nga, i ta maea, “Iau a palakudua hosi a lohone Ioanes, pali ngane i mahuri mule tabu na matenga!” I ta mavonga, a vuhuna ¹⁷⁻²⁰ hosi e Herod i parangi vona e Herodias, e girihine tarina e Pilip. Pali e Ioanes i takia e Herod, i ta maea, “I uka ma a vilo na vinara go

* **6:11:** Apo 13:51 * **6:13:** Iak 5:14 * **6:14:** Mat 16:14; Mrk 8:28; Luk 9:19-20

parangi tabu e girihine tarimu.” E Herodias, i madihi a hatena vona e Ioanes, lakea i ngaru ni rabalakia. Pali i uka dalana, a vuhuna e Herod i mangenge ne Ioanes, i matakaria. I lohoka vona ia a bakovi kamumu, i kiripiripi a vilona. E Herod i vivi ni longoa a vinara ne Ioanes. Pali na parava ranga bara i loho lege vona a vinara ne Ioanes. Muri i rudu vakuku, ni gi lakavu e Ioanes, ni gi kolotata, ni gi ru dili na bavi.

²¹ Muri e Herodias i maragisi vona a maki i ngarua. Na parava ni poda vona e Herod, e Herod i ratea a habu, i gale palupu e huriki a bolekoru vona, a ubu na tara vona, a bakovi dagi o Galili, ri gi valai na habu. ²² E tune Herodias a ngatavine i dili, i raulo, i rata e Herod turana e huriki ri valai na habu vona ri vivi. Lakea a hariki i takia a koma ngatavine, “A ra maki o ngarua bara habia vomu.” ²³ Muri i kaba i ta maea, “A ra maki o nana vona, bara habia vomu. A tabeke na harikianga nau tara bara habia.”

²⁴ A koma ngatavine i pagitala i nanea e kinana, “A ra maki ga nana vona?”

E kinana i koli, i ta maea, “O nana vona a gine Ioanes, a Mari ni Vahilolo.”

²⁵ A koma ngatavine i malaviriri kunana, i laho hari dili mai a hariki, i ta maea, “A ngaru go palakudua a lohona Ioanes a mari ni vahilolo. Muri o habia nau a gina.”

²⁶ A hariki i lege a lohona, pali i uka ma i ngaru ni ta pupukari vona, a vuhuna i kaba na matane huriki ri bele na habu. ²⁷ Lakea i malaviriri kunana i rudua a nugumaheto ge palakudua a lohona Ioanes, ge bole vilia a gina. A bakovi i

vano, i palakudu pololilo na bavi a lohone Ioanes. ²⁸ I ru langea na sika, i bole vilia na hariki. Lakea a hariki i habia na koma ngatavine. Muri a koma ngatavine i vano i habia ne kinana. ²⁹ E huriki a murimuri ne Ioanes ri longoa a velengana, ri vano, ri bolea a podana, ri tanua.

Pali ngane, e Herod i pahaluhioia e Isu ta ia e Ioanes i mahuri mule na matenga.

E Isu i Vakani e Huriki

(Mateo 14:13-21; Lukas 9:10-17; Ioanes 6:1-14)

³⁰ *E huriki a apostolo ne Isu ri vapo turane Isu, ri vakalongoa vona a maka maki ri rata, ri tovo e huriki vona. ³¹ E huriki ala kupo ri laho viri varola, ri pahakari ria ni kani, lakea e Isu i taki e huriki a apostolo vona, “Mu valai turagu, si gi lakea na hini i ngeki, si gi malo taro vonga.”

³² Lakea ri rike na aga, ri vore lakea na tabeke i ngeki, ta ri gi made kikeri vonga. ³³ Pali na tahuna ri vano, e huriki ala kupo ri matai ria, ri matakilala ria, lakea e huriki na tanga lobo ri nunu pololilo, ri bele muga vonga.

³⁴ *Na tahuna e Isu i bele, i matai ria, i dodo ria, a vuhuna ri manga a sipsip, i uka matakari ne ria. Lakea i vakatubu ni tovo ria na maki i kupo.

³⁵ *I tabalahehe pali a haro, lakea e huriki a murimuri vona ri takia, ri ta maea, “Ra hini nga a tabeke i ngeki, i tabalahehe pali a haro. ³⁶ O rudu e huriki, ri gi lakea na robo viliha nga, na maka tanga, ri gi kona a maki ni kani.”

³⁷ E Isu i koli, i ta maea, “Mu vakani ria!”

* **6:30:** Luk 10:17 * **6:34:** Gi 27:17; Mat 9:36 * **6:35:** Mrk 8:1-9

Ri ta maea ria, “A moni ni kona a maki ni kani ne ria vona bara i vatovotovo turana mapana viri i leho na keva i polotolu!” Pali i uka ma i kamumu si gi kona a maki ni kani ne ria.”

³⁸ Lakea i nana ria, “I riva a bret mu tahoka? Mu vano mu matai.”

Ri matai pali, ri hamule, ri vakalongoa e Isu ri ta maea, “A bret i lima, a manu i rua.”

³⁹ Lakea e Isu i vakuku e huriki ri gi made vapopo na varili gomagoma. ⁴⁰ Ri made vapopo na tara ala ravulu mule ma a murina balaka taku (100) ranga, na tara ala ravulu lima (50) ranga.

⁴¹ I bole a bret i lima, a manu i rua, i mata rike na hunu, i kavurikea a Vure. Muri i keve a bret, i habi ne huriki a murimuri vona, ri veru ne huriki. A manu i rua ranga i putu, i veru ne huriki. ⁴² E huriki lobo ri kani, ri maru. ⁴³ E huriki a murimuri vona ri tahoni na kulopi i ravulu a polona i rua, a kalavana bret a manu ri kani kaleva. ⁴⁴ E huriki a bakovi lobo ri kani ri ala 5,000.

E Isu i Laho Langa na Naru

(Mateo 14:22-33; Ioanes 6:16-21)

⁴⁵ Malaviriri kunana e Isu i rudu e huriki a murimuri vona, ri gi rike na aga, ri gi muga lakea o Betsaida, na tabeke tara na darilomu. Pali i made mule ia, ge rupolo kamumu e huriki.

⁴⁶ *I rupolo lobo e huriki, lakea i sike na gagana lolo, i vasileki. ⁴⁷ I rodo ngane a hini, e huriki a murimuri ne Isu ri vore na kurukuruna darilomu. Pali e Isu i tabana na lolo. ⁴⁸ I matai

* **6:37:** A denari i 200 i manga a mapana viri ge leho na keva i polotolu. * **6:46:** Luk 5:16

e huriki a murimuri vona ri vanugu a vore, a vuhuna a vilu i pori valai muga. Na malabeonga e Isu i pori mai ria, i laho langa na dari. I popote kunana ge rede ria, ⁴⁹ *pali na tahuna ri masia i laho langa na dari, ri pahaluhoi ta ia a hanitu. Lakea ri haloho, ⁵⁰ a vuhuna ria lobo ri masia, ri mangenge. I malaviriri kunana i ta maea, “Mu tuhaka! Iau kunana. Naha ni mangenge.”

⁵¹ *Muri e Isu i rike na aga, lakea a vilu i pasi puru. Ri turutu hateka, ⁵² a vuhuna i uka ma ri matakilaka vona a nivakasiri e Isu i ratea na bret. I tabana ni uvo a gine ria.

*E Isu i Vakamahuri e Huriki o Genesaret
(Mateo 14:34-36)*

⁵³ Ri vore kudu, ri bele o Genesaret, ri hori vonga. ⁵⁴ Na tahuna ri raga na aga, e huriki lobo ri matakilalea e Isu. ⁵⁵ Ri nunu lae na tabeke vonga, ri vakalongo e huriki. Na tahuna e huriki ri longo, ri kaloho na dede e huriki ri giloa, ri bole lakea vona. ⁵⁶ Na tanga lobo e Isu i bele vona, na tanga kiroko, na tanga dagi, polovavo na tanga, bara ri taparaki na mada e huriki ri giloa. Ri taki tora ia ri gi padoi kunanea a harena varakia vona. Pali e huriki lobo ri padoi ia, ri tavaga.

7

*A Maki Kabakaba, a Maki Katoki
(Mateo 15:1-20)*

¹ E huriki a Pariseo turana e huriki a mari na vinara o Ierusalem, ri vano, ri vapopo turane Isu.
² *Ri matai e huriki a murimuri vona ri kani, i

* **6:49:** Luk 24:37 * **6:51:** Mrk 4:39 * **7:2:** Luk 11:38

uka ma ri vahilolo taro a limane ria. ³ (E huriki a Pariseo, e huriki a Iuda, ri muri mai a vilo hosi ne huriki e tubune ria, ri loi taro a limane ria, muri ri kani. ⁴ *Na tahuna ri hamule na maket, bara ri loi taro a limane ria, muri ri kani. A vilo ranga ne tubune ria ri muri mai, ra ni vahilolo a kikei, a tavila, a ulo).

⁵ Lakea e huriki a Pariseo turana e huriki a mari na vinara, ri nanea e Isu, “Re huriki a murimuri vomu, i navai i uka ma ri muri mai a narone huriki e tubune hita hosi, i uka ma ri loi a limane ria muga ni kani?”

⁶ *Lakea e Isu i koli ria, i ta maea, “Mua e huriki a ngava naru. I muholi a nitane Isaia a propet na tahuna i taki mua hosi, i here puru maea, ‘Re huriki nga, ri taki ta ri togo iau, pali i uka ma ri ngaru muholi iau na hatene ria.

⁷ Ri kavurike tavula iau.

Ri tovo e huriki na vinara tavula na bakovi, ri takia ta a vinara na Vure.’ ”

⁸ Muri e Isu i ta maea tabu, “Mu longotaroa a vinara na Vure, mu ramai a maka vilone huriki e tubune mua. ⁹ Mu moro hateka ni marikoi na vinara na Vure, mu gu muri mai kunana a vilo hosi! ¹⁰ *E Moses hosi i here maea, ‘Mu togo e kinane mua, e tamane mua.’ I here maea tabu, ‘E rei a viri i harogi e tamana e kinana ni gi rabalaki.’

¹¹ “Pali mu taki a bakovi ge taki e tamana e kinana, ge ta maea, ‘A maki ta ga habi marua, a ru here pali ge ne vona a Vure.’ ¹² Lakea mu hehea

* **7:4:** Mat 23:25 * **7:6:** Ais 29:13 * **7:10:** Nim 20:12; 21:17; Vin 5:16

nahea ge kori e tamana rua e kinana. ¹³ Na naro iea kunana, a vilo hosi ne mua, ra mu tovo polo ne huriki, i ratea a nitana Vure a maki tavula. I kupo a maka maki mu rata mavonga.”

¹⁴ E Isu i gale valai tabu e huriki, i taki ria, “Mua lobo, mu talangaki valai, mu longokilalea a nitagu. ¹⁵⁻¹⁶ *I uka tara maki ge dili na viri ge ratea ge katoki na matana Vure. A maki i rata a viri ge katoki, a maki i pagitala valai na hatena.”

¹⁷ I pe e huriki, i dili na ruma, lakea e huriki a murimuri vona ri ramaia, ri nanea vona a nivakakika iea. ¹⁸ Lakea e Isu i taki ria, “Ra mua, i uka ma mu longokilala ma? Ra maki ni kani i uka ma i ratea a viri ge katoki na matana Vure, ¹⁹ a vuhuna i uka ma i dili na hatena, i dili kunana na kavutuna, muri i pagitala na kakaina.”

Na ngava iea kunana, e Isu i vakalongo e huriki vona a maki ni kani lobo i kamumu ni kani.

²⁰ I ta lokovonga liu, i ta maea, “A maki i pagitala na bakovi, i manga a maki i taki, a maki i rata, i ratea i katoki na matana Vure. ²¹ A maki i pagitala na hatena viri, a niluhoi hale, a molenga, a panahoa, a nivarabalaki, a molenga na parangia, ²² a ningutu na maki na viri tara, a nitepu ne huriki lobo, a pusinga, a molenga viliha manga a ligo, a nimasigoro na maki na viri, a nipadimomo, a nigigi tora, a nivarata manga manga tavula. ²³ A maka naro hale nga ri pagitala na hatena viri, ri ratea i katoki na matana Vure.”

*A Ngatavine o Ponesia
(Mateo 15:21-28)*

* **7:15-16:** Apo 10:14-15

²⁴ Muri e Isu i malaga, i lakea na tabeke ne Tair rua e Sidon. I dili na ruma tara. I koi vona tara viri ge lohoka vona, pali ia, i uka hini ge kapiloho vona. ²⁵ A ngatavine tara, e tuna ngatavine i dili vona a hanitu, i longo ta e Isu i bele. Lakea i valai malaviriri, i turume tabukoi ne Isu. ²⁶ Ra ngatavine iea, i uka ma a Iuda. Ni poda o Siroponesia. I nana torea e Isu ge lili vurokia a hanitu i dili ne tuna. ²⁷ Lakea e Isu i takia, “E huriki a koma ri gi kani taro. I uka ma i kamumu ni gi bole a maki ni kani ne huriki a koma, ni gi voro lakea na ligo.”

²⁸ Pali a ngatavine i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi o ta muholi. Pali a ligo ranga ri kani poi a momona maki i boru puru na dede ne huriki a koma.”

²⁹ Muri e Isu i takia a ngatavine, “O koli kamumu. Pali o hamule. A hanitu i pea pali e tumu.”

³⁰ I hamule na tanga, i masia e tuna ngatavine i mahita na kiri, i pagitala pali vona a hanitu.

A Bakovi Vou (Mateo 15:29-31)

³¹ E Isu i malaga na tabeke ne Tair, i laho polo ne Sidon, i lokovonga liu na tabeke ne Dekapolis,* i pagitala na Darilomu e Galili. ³² Na tahuna e Isu i bele vonga, ni tuli valai vona a bakovi i vou, i ngavarubu. Ri taki torea e Isu ge ru langa a limana vona, ge vakamahuria. ³³ Lakea e Isu i tuli here lakea na gaga basi ne huriki, i ru dili a kukulimana na tulina bakovi. Muri i kalupe taho

* **7:31:** A ngava e ‘Dekapolis’ i manga i maea, ‘A Tanga i Ravulu.’

a kukulimana i nugua a tabelena bakovi. ³⁴I mata rike na hunu, i taravango i ta maea, “Epata!” I manga i maea, “Ge mapaga.”

³⁵I uka ma i tabaka, i kamumu a tulina, i longo a hini, i vakatubu ni ta kavakava. ³⁶*Lakea e Isu i taki tora ria, nahea ri gi vakalongoa tara viri. I taki tora ria nahea ri gi vakalongo lae. Pali ri vano ria, ri vakalongo lae.

³⁷*Ri turutu hateka, lakea ri ta maea, “A maki lobo i rata kamumu. I rata e huriki ri vou ri longo, i rata e huriki ri ngavarubu ri ta.”

8

E Isu i Vakani e Huriki ala Rangale Va (Mateo 15:32-39)

¹*Na tahuna iea e huriki ala kupo ri vapopo tabu. Ri uka a maki ni kani, lakea e Isu i gale e huriki a murimuri vona, i taki ria, ²“Iau a dodo e huriki nga. Ri made turagu na parava i tolu pali. I uka ma ri kani. ³Pali ngane a koi ni rudu hamule ria, ma ga ri gi vitolo, ge vurea a matane ria na dala. E huriki ranga ri valai basi hateka.”

⁴E huriki a murimuri vona ri koli ri ta maea, “Pali si gi bole vai na tabeke i ngeki koea a maki ni kani si gi vakani e huriki nga vona?”

⁵Lakea e Isu i nana ria, “I riva a bret mu tahoka?”

Ri ta maea ria, “Mi tahoka a bret i polorua.”

⁶Lakea i taki e huriki ri gi made puru na malala. I bole a bret i polorua nga, i kavurikea a Vure.

* **7:36:** Mrk 1:43-45 * **7:37:** Ais 35:5 * **8:1:** Mrk 6:35-44

Muri i keve, i habi ne huriki a murimuri vona, ri gi veru tala ne huriki.

⁷ A manu kiroko ranga ri tahoka. Ngi ranga i bole, i kavurikea a Vure, muri i taki e huriki a murimuri ri gi veru tala. ⁸ Ri kani, ri maru. Muri ri tahoni dili na kulopi i polorua a kalavana maki ni kani, ri vonu. ⁹ E huriki ri kani ri ala rangale va (4,000). Ri kani lobo muri i rupolo ria. ¹⁰ Malaviriri kunana i rike na aga turana e huriki a murimuri vona, ri lakea na tabeke ne Dalmanuta.

¹¹ Na tahuna ri bele o Dalmanuta, e huriki a Pariseo ri valai, ri vakatubu ni hehea e Isu. Ri tonia, ri nanea ge rata a nivakasiri ge vakasiria a nitora vona i valai na Vure. ¹² *E Isu i kide tala, i ta maea, “I navai e huriki na tahuna mona ri nana ni matai a nivakasiri? A taki muholi mua, bara i uka tara nivakasiri ri gi masia.”

¹³ Muri i pe ria, i rike na aga, i lakea na tabeke tara na darilomu.

A Is ne Huriki a Pariseo
(Mateo 16:5-12)

¹⁴ E huriki a murimuri ri longo kaburungi ni bolena bret. Ri tahoka kunana a bret i taku na aga. ¹⁵ *E Isu i taki tora ria, “Mu lelerau, mu matadoko vona a is ne huriki a Pariseo, a is ne Herod.”

¹⁶ Lakea ri vakatubu ni vata vona a hini ri uka bret. ¹⁷ *E Isu i lohoka vona a maki ri vata vona, lakea i nana ria, “I navai mu vata vona a bret i uka ma mu bole? Mua, i uka ma mu matakilala iau, i uka ma mu longokilala a ngava. I navai i uvo a

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1 * **8:17:** Mrk 6:52

gine mua? ¹⁸ Mua mu tahoka a matane mua, pali i uka ma mu matai. Mu tahoka a tuline mua, pali i uka ma mu longokilala. Pali mua, i uka ma mu luhoi mule a maki a rata? ¹⁹ *Na tahuna a keve a bret i lima, a vakani e huriki ala 5,000, i riva a kulopi mu tahoni dili vona a kalavana maki ni kani?”

Ri koli ri ta maea, “A kulopi i ravulu a polona i rua.”

²⁰ “Na tahuna a keve a bret i polorua a vakani e huriki ala 4,000, pali i riva a kulopi mu tahoni dili vona a kalavana maki ni kani?”

Ri koli ri ta maea, “I polo rua.”

²¹ Lakea e Isu i nana ria, “Pali i navai i uka ma mu matakilaka vona a maka maki a rata?”

A Kepa o Betsaida

²² Ri bele o Betsaida, lakea e huriki ranga ri tuli vilia ne Isu a bakovi i kepa, ri taki torea e Isu ge padoi ia. ²³ Lakea e Isu e tuli talea na tanga a kepa. I kalupe tahoa a matana, i ru langa a limana vona, muri i nanea, “O matai a maki o i uka?”

²⁴ A bakovi i mata lae, i ta maea, “A matai e huriki a bakovi, ri manga a kai ri laho lae.”

²⁵ Lakea e Isu i padoi tabu a matana bakovi. Muri a matana i matapara, i matakilala lobo a maka maki. ²⁶ Muri e Isu i rudua ge hamule lakea na ruma vona, i takia, “Naha ni dili na tanga.”

E Petrus i Taki Tala a Niluhoi Vona (Mateo 16:13-20; Lukas 9:18-21)

²⁷ E Isu turana e huriki a murimuri vona ri lakea na maka tanga kiroko tabukoi na tanga dagi

* **8:19:** Mrk 6:41-44

e Sisaria Pilipi. Na tahuna ri lalaho lokovonga, e Isu i nana ria, “E huriki ri luhoi iau ge iau e rei?”

²⁸ *Ri ta maea ria, “E huriki ranga ri taki ioe, ta ioe e Ioanes a mari ni vahilolo. I ranga ri taki ioe, ta ioe e Elaisa. Pali e huriki ranga tabu ri taki ioe, ta ioe a propet hosi tara.”

²⁹ *Lakea e Isu i nanea e Petrus, “Pali ioe, o luhoi iau ge iau e rei?”

E Petrus i koli, i ta maea, “Ioe e Kristo.”*

³⁰ *Pali e Isu i taki tora ria nahea ri gi vakalongoa tara viri.

E Isu i Taki Muga a Matenga Vona

(Mateo 16:21-28; Lukas 9:22-27)

³¹ Muri e Isu i vakatubu ni vara ria na Tuna Bakovi bara i bole a nimadihi i kupo. E huriki a gare, a prister dagi, a mari na vinara bara ri marikoi vona. Muri bara ri rabalakia. Pali muri na parava i tolu, bara i pesi rike mule na matenga.

³² I vara kavakava kunana vona ra ngava iea. Pali e Petrus i tulia lakea na gaga, i vakatubu ni tahatea.

³³ E Isu i ngalahere ne Petrus, i mata lakea ne huriki a murimuri vona, i tahatea e Petrus, i ta maea, “Satan, o hamule mae a bitogu! I uka ma o luhoi a maki na Vure. O luhoi kunana a maki na bakovi.”

³⁴ *Muri i gale valai vona e huriki ri turana, turana e huriki a murimuri vona, i taki ria, “E rei a viri i ngaru ni muri nau, ge lohophile a ningaru

* **8:28:** Mrk 6:15 * **8:29:** Ion 6:68-69 * **8:29:** A ngava e ‘Kristo’ i manga i maea, ‘A viri a Vure i vulakia.’ * **8:30:** Mrk 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27

vona, ge kalohoa a kai tavalavala vona, ge ramai iau. ³⁵ E rei a viri i ha taro iau, ne vona ni korimule a kulina, bara ri velu. Pali e rei a viri i mate a vuhuna i ramai iau, i vara a Velenga Kamumu, bara i bole a nimahuri vakaroro. ³⁶ A ra i kamumu vona a bakovi ge bole lobo a maka maki na malala, pali ge mate ia? ³⁷ Pali a bakovi, a ra ge habia ge ngulia vona a nimahuri? ³⁸ *Koea na malala ri rata hateka a molenga, a naro hale. Pali e rei a viri i maruhu nau, i maruhu na ngava nau ngane, a Tuna Bakovi bara i maruhu vona muri ma, na tahuna i valai na nipara ne Tamana, turana e huriki a agelo vona.”

9

¹ *Muri i taki ria i ta maea, “A taki muholi mua, i ranga ne mua mu pesi koea ngane, i uka ma mu gu mate ma, bara mu masia a harikianga na Vure ge valai turana nitora.”

A Kakaine Isu i Mareli (Mateo 17:1-13; Lukas 9:28-36)

² *Muri na parava i polotara e Isu i tuli kunana e Petrus, e Iakop, e Ioanes, to sike na lolo dagi. Na tahuna to made vonga, e Isu i mareli na matane tou. ³ A varakia vona i para hateka, i kea hateka. I uka tara viri na malala ge ratea tara varakia ge kea maea. ⁴ Muri e Elaisa e Moses ru bele vakaturutu, ru ta turane Isu. ⁵ Lakea e Petrus i takia e Isu, “Mari ni tovo, i kamumu hateka te valai koea. Mete ge hae a kape ge tolu, ne vomu tara, ne Moses tara, ne Elaisa tara.” ⁶ E Petrus i ta

* **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mrk 13:30 * **9:2:** Apo 3:22; 2Pe 1:17-18

tavulavula, a vuhuna to mangenge hateka. ⁷ Muri a bubu i valai i kavitagu tou. To longoa a ngava i pagitala na bubu i ta maea, “Ra bakovi iea e tugu, a hategu. Moto longo maia a nitana.”

⁸ Na tahuna to mata viliha lae, to turutu, i uka ma to matai ranga a viri. E Isu kunana i pepesi vonga.

⁹ Na tahuna to laho puru, e Isu i taki tora tou nahea to go vakalongoa tara viri, to go mangulu mavonga ge harena na tahuna a Tuna Bakovi ge pesi rike mule na matenga. ¹⁰ To ruhuloloa ne tou a ngava, lakea to vanana vona ra ngava ge “pesi rike mule na matenga,” i navai tavulai.

¹¹ *Muri to nanea, “I navai e huriki a mari na vinara ri takia e Elaisa ta ge valai muga?”

¹² *E Isu i koli i ta maea, “I muholi, i takia e Elaisa ge valai muga, ge rata karaba a maki lobo. Pali ge navai ra nita ni here puru muga i taki a Tuna Bakovi bara i bole a nimadihi hateka, e huriki lobo ri gi marikoi vona? ¹³ *A taki mua, e Elaisa i valai pali. Ri rata virihia vona a maki lobo ri ngaru ri gi rata virihia vona, i muri mai a ngava ni here puru hosi.”

*A Riau i Dili Vona a Hanitu
(Mateo 17:14-21; Lukas 9:37-43)*

¹⁴ Na tahuna e Isu, e Petrus, e Iakop, e Ioanes to bele taho e huriki a murimuri ranga, to matai e huriki ala kupo ri vapo po halui ria. E huriki a mari na vinara ri vahehe turana e huriki a murimuri. ¹⁵ Na tahuna e huriki ri vapesihi ri masia e Isu i bele, ri vivi vona, lakea ri nunu

* **9:11:** Mal 3:1 * **9:12:** Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6

* **9:13:** Mat 11:14

lokovonga, ri gi taguia. ¹⁶ Lakea e Isu i nana ria, “A ra mu vahehe vona?”

¹⁷ A bakovi tara i koli i ta maea, “Mari ni tovo, a tuli vilia vomu e tugu a bakovi. I dili vona a hanitu i ratea i ngavarubu. ¹⁸ Na parava ranga a hanitu i ratea i boru puru na malala. I bubu vona a vere a ngavana, i vaheri a ngina, i katoro ia. Iau a taki e huriki a murimuri vomu ta ri gi lili talea a hanitu, pali ri keru.”

¹⁹ Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Mua e huriki na tahuna mona, i uka ma mu luhoi torea a Vure. Ge navai? Ga hatenono mavonga ni dava mua, mu gu luhoi tora iau?” Muri i takia a bakovi iea, i ta maea, “O tuli vilia e tumu.”

²⁰ Lakea ri tuli vilia vona. Na tahuna a hanitu i masia e Isu, i malaviriri kunana i ratea a riau i tangitoru. I boru puru na malala, i tohi lae, i bubu vona a vere a ngavana. ²¹ Lakea e Isu i nanea e tamana koma, “Garika i tubu vona a gilanga iea?”

E tamana i koli i ta maea, “I tubu na tahuna i kiroko vona. ²² I balaka kupo a hanitu i voro rikea na kanono, i voro purua na naru ta ge rabalazia. Pali ioe bara o kara ni ratea tara maki, o dodo maria o kori maria.”

²³ *Lakea e Isu i ta maea, “I navai o ta maea, ‘Pali ioe bara o kara?’ A maki lobo a maki tavula na viri i luhoi tora iau.”

²⁴ E tamana i malaviriri kunana i koli, i ta maea, “A luhoi tora ioe, pali o tuhori iau na tahuna i uka ma a luhoi tora ioe!”

²⁵ Na tahuna e Isu i matai e huriki ri nunu valai tabukoi ne ria, i tahatea a hanitu i ta maea, “Ioe

* **9:23:** Mat 21:21; Mrk 11:23

a hanitu voupatuli, a ngavarubu, a taki tora ioe, o pagitala vona, naha ni dili tabu vona.”

²⁶ *Lakea a hanitu i haloho, i ratea a koma i tangi torutoru, muri i pagitala vona. A koma ngane i mata manga i mate, lakea e huriki ri ta maea, “I mate pali.” ²⁷ Pali e Isu i lokovonga, i nugua a limana i tuli pesia. ²⁸ Na tahuna e Isu i dili na ruma, e huriki a murimuri vona ri nana kapiloho ia, “I navai mi keri ni lili talea a hanitu iea?”

²⁹ E Isu i koli, “A hanitu maea, i uka ma ge pagitala tavula. Mu vasileki, mu peremu taro, muri bara i pagitala.”

E Isu i Vakalongo Muga a Nimatena

(Mateo 17:22-23; Lukas 9:43)

³⁰ *Muri ri pe a hini ngi, ri laho polo vona e Galili. E Isu i uka ma i ngaru e huriki ri gi lohoka vona a hini ri made vona, ³¹ *a vuhuna i tovo e huriki a murimuri vona. I taki ria, i ta maea, “A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a bakovi, ri gi rabalakia. Muri na parava i tolu bara i pesi rike mule na nimate.” ³² *I uka ma ri longokilalea a pelegona ngava, pali ri mangenge ni nanea e Isu.

E Rei Ge Muga

(Mateo 18:1-5; Lukas 9:46-48)

³³ Ri lakea na tanga e Kapernaum. Na tahuna ri made na ruma tara, lakea e Isu i nana e huriki a murimuri vona, “A ra maki mu vata vona na dala?”

* **9:26:** Mrk 1:26 * **9:30:** Ion 7:1 * **9:31:** Mrk 8:31; 10:32-34

* **9:32:** Luk 9:45

³⁴ Pali ri mangaulu kunana, a vuhuna ri vanana vona na dala, ne rei ne ria i dagi hateka. ³⁵ *Lakea e Isu i made puru i gale lokovonga vona e huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, i taki ria, “E rei i ngaru ni muga, ge ia a iku, a vora ne huriki lobo.” ³⁶ Muri i vakapesia na kurukurune ria a koma kiroko. I boko rikea, i taki ria, ³⁷ * “E rei a viri i tagui a koma kiroko maea na ragu, i tagui iau. E rei a viri i tagui iau, i taguia ra viri i rudu iau a valai.”

³⁸ Muri e Ioanes i ta maea, “Mari ni tovo, mi masia tara bakovi i lili tala a hanitu na ramu, lakea mi takia nahea ge rata tabua a naro iea, a vuhuna i uka ma ia e turane hita.”

³⁹ Pali e Isu i taki ria i ta maea, “Naha ni hatekakaria. I uka tara viri i rata a nivakasiri na ragu muri ge pagepolo ge ta hale nau. ⁴⁰ *A viri i uka ma i rata hale hita, ia e turane hita. ⁴¹ *A taki muholi mua, e rei a viri i habi a naru ne mua na ragu a vuhuna mua a tara ne Kristo, muholi hateka bara i bole a mapana.

A Naro Hale i Vakahale a Niluhoi
(*Mateo 18:6-9; Lukas 17:1-2*)

⁴² “Pali e rei a viri ge ratea a koma kiroko maea, ra i luhoi tora iau, ge dili na naro hale, bara i kamumu hateka ni gi topi na lohona a kedo dagi, ni gi voro puru na utu, ge pasiri. ⁴³⁻⁴⁴ *A limamu tara ge rata ioe go rata a rabu hale, o palakudua o vurokia, ma go puru na kanono i uka ma i mate kilala turana limamu i rua. I kamumu

* **9:35:** Mat 20:25-27; Mrk 10:43-44; Luk 22:24-26 * **9:37:** Mat

10:40 * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42

* **9:43-44:** Mat 5:30

bara o tahoka a limamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro. ⁴⁵⁻⁴⁶ A vahamu ge rata ioe go rata a rabu hale, o palakudua, o vurokia, ma ni gi voro puru ioe na kanono turana vahamu i rua. I kamumu bara o tahoka a vahamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro. ⁴⁷ *Pali a matamu tara ge rata ioe go rata a rabu hale, o sigi talea, ma ni gi voro puru ioe na kanono turana matamu i rua. I kamumu bara o tahoka a matamu i taku kunana, o dili na harikianga na Vure. ⁴⁸ *Ra tanga na kanono iea,
‘a maka mata kiroko ri pidi lae na kakaine huriki,
i uka ma ri mate kilala.

Pali a kanono tara i uka ma ge mate.’

⁴⁹ “E huriki a prister ri ru a sol na maka nihabi, ne vona ni rata a nihabi ge malamala na matana Vure. I mavonga kunana, a kanono ge bele ne huriki lobo.

⁵⁰ *“A sol a maki kamumu. Pali ge lobo a namina, mu gu rata navia ge tahoka a namina tabu? Mu nami manga a sol, mu vakabele a nivalemu ne huriki ri luhoi tora iau.”

10

A Nivapile na Parangia (*Mateo 19:1-12; Lukas 16:18*)

¹ Muri e Isu i pea a tanga iea, i tulu poloa a naru e Jordan, i lakea na robo e Iudea. I mavonga tabu e huriki lobo ri lakea vona, i vara ria, i manga a hini i rata vakaroro. ² E huriki a Pariseo ranga ri

* **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34

valai ri gi tonia. Ri nanea, “A vinara i ta navai? A bakovi ge pilea e girihina, o i uka?”

³ E Isu i koli, i nana raia, “Pali e Moses hosi i taki navai mua?”

⁴ *Ri ta maea ria, “Hosi e Moses i longo ne huriki e tubune mia, i taki a bakovi bara i habia ne girihina a raukea na nivapile, muri bara i tonoa ge vano.”

⁵ I koli ria, i ta maea, “E Moses i rata mavonga a vuhuna mu gigi tora hateka, lakea i here purua ra vinara iea. ⁶ *Pali na tahuna a Vure i ratarike a maki lobo, ‘I ratarike varago a bakovi a ngatavine.’ ⁷ *‘I mavonga, a bakovi bara i pe e tamana e kinana, i madoko turane girihina, ⁸ a kakaine rua ge taku kunana.’

“Ngane i uka ma ru ala rua, ru ala taku kunana. ⁹ I mavonga kunana, ra maki a Vure i varomu palupu, i uka tara viri ge pugea.”

¹⁰ Na tahuna ri made tabu na ruma, e huriki a murimuri ri nanea e Isu vona ra ngava i takia. ¹¹ *I koli i ta maea, “A bakovi i pilea e girihina, i parangi tabu a ngatavine tara, ra bakovi iea i mole, i rata halea e girihina. ¹² A ngatavine bara i pilea e girihina, i parangi na bakovi tara, ra ngatavine iea i mole.”

E Isu i Ngaru e Huriki a Koma Kiroko
(*Mateo 19:13-15; Lukas 18:15-17*)

¹³ Ni tuli lakea ne Isu e huriki a koma kiroko, ge ru langa a limana ne ria. Pali e huriki a murimuri ri tahate ria. ¹⁴ Na tahuna e Isu i matai a naro

* **10:4:** Vin 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Vuh 1:27; 5:2 * **10:7:** Vuh 2:24; Epe 5:31-33 * **10:11:** Mat 5:32

ri rata, i madihi a hatena, i taki ria, “Naha ni hatekakari e huriki a koma. Mu taparaki ria ri gi valai nau, a vuhuna a harikianga na hunu ne vone ria e huriki a hulu nga. ¹⁵ *A taki muholi mua, e rei a viri i uka ma i ngaru a Harikianga na Vure ge manga e huriki a koma nga, i uka ma ge dili vona.” ¹⁶ Muri i boko rike e huriki a koma, i ru langa a limana ne ria, i gamai ria.

*A Riau na Mahala
(Mateo 19:16-30; Lukas 18:18-30)*

¹⁷ Na tahuna e Isu i pesi rike i vakatubu ni laho, a bakovi tara i nunu lakea vona, i turume puru na ngalana. I nanea e Isu i ta maea, “Mari ni tovo, o kamumu hateka. A ra maki ga ratea ga bole a nimahuri vakaroro?”

¹⁸ Lakea e Isu i ta maea, “I navai o taki iau a kamumu? I uka tara viri ge kamumu. A Vure kikeri kunana a viri i kamumu. ¹⁹ *O lohoka vona a vinara nga, ‘Naha ni rabalaki a viri, naha ni mole, naha ni panaho, naha ni padi virihi tavula a viri na ngava, naha ni marikau, o togo e tamamu e kinamu.’ ”

²⁰ Lakea i vakalongoa e Isu i ta maea, “Mari ni tovo, na tahuna a kiroko vona i valai i harena mona, a muri mai lobo a vinara nga.”

²¹ E Isu i matanonoa, i ngaru hatekea, lakea i takia, “A maki tara i uka ma o ratea ma. O vano o habi a maki lobo vomu ni gi kona. O bole a mapana o habi ne huriki a matasia, bara o tahoka a mahala na hunu. Muri o valai o muri nau.”

* **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Nim 20:12-17; Vin 5:16-20

²² Na tahuna i longoa a ngava iea, i mata kumamu. I pesi rike i vano, i dodo hateka, a vuhuna i tahoka hateka a mahala. ²³ Lakea e Isu i matanono e huriki a murimuri vona, i taki ria, “I madihi hateka ne huriki a bakovi na mahala ri gi dili na harikianga na Vure!”

²⁴ E huriki a murimuri ri turutu vona a ngava iea. Pali e Isu i ta tabu, i ta maea, “Mua e huriki e tugu, i madihi hateka ne huriki a bakovi na mahala ri gi dili na harikianga na Vure! ²⁵ A kamel i keru ni dili na dupi na kavato. I mavonga kunana, a bakovi na mahala i uka ma ge dili na harikianga na Vure.”

²⁶ Ri turutu hateka, lakea ri vanana mule ne ria, “Pali e rei ngane ge bole a nimahuri vakaroro?”

²⁷ E Isu i matanono ria, i taki ria, “A bakovi kunana i keru. Pali a Vure i uka ma ge keru. A maki lobo a maki tavula na Vure.”

²⁸ Lakea e Petrus i ta maea, “Mia mi pe lobo a maka maki ne mia, mi muri mai ioe!”

²⁹ E Isu i koli, i ta maea, “A taki muholi mua, e huriki lobo ri luhoi tora iau, ri longo mai a Velenga Kamumu nau, lakea ri pe a tanga ne ria, e turane ria, e kurabane ria, e kinane ria, e tamane ria, e tune ria, a hania ne ria ³⁰ bara ri bole balaka kupo tabu koea na malala. Bara ri bole a maka tanga i kupo, e turane ria i kupo, e kurabane ria i kupo, e kinane ria i kupo, e tune ria i kupo, a hania ne ria i kupo. A maka nimadihi ranga bara ri bole i kupo. Pali na tahuna muri ma, bara ri bole a nimahuri vakaroro. ³¹ *I kupo e huriki ri

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30

muga ngane, bara ria a iku. Pali i kupo e huriki ri iku ngane, bara ri muga.”

*E Isu i Ta Muga na Nimatena
(Mateo 20:17-19; Lukas 18:31-34)*

³² *E Isu i muga ria, ri laho sike o Ierusalem. E huriki a murimuri vona ri turutu, pali e huriki ri muri ne ria, ri mangenge. Lakea e Isu i tuli tabu lakea na gaga e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i taki ria vona a maki ge bele vona. ³³ I taki ria i ta maea, “Mu longo. Ngane si gi sike o Ierusalem. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a prister dagi, a mari na vinara. Bara ri taki ia ni gi rabalaki, muri bara ni habi lakea ne huriki a bakovi i uka ma ria a Iuda. ³⁴ Bara ri padikedea, ri kalupe tahoa, ri lagua, ri rabalakia. Muri na parava i tolu, bara i mahuri mule.”

*E Iakop e Ioanes Ru Ngaru ni Muga
(Mateo 20:20-28)*

³⁵ Muri e tune Sebedi ala rua, e Iakop e Ioanes, ru lakea ne Isu, ru ta maea, “Mari ni tovo, o habi ne maria a maki miri ngaru.”

³⁶ Lakea e Isu i nana rua, “A ra muru ngarua?”

³⁷ Ru koli, ru ta maea, “Na tahuna o hamule valai tabu na bagetuanga, miri ngaru ge made na kanemu tara, na maurimu tara.”

³⁸ *Lakea e Isu i ta maea, “I uka ma muru lohoka vona a ngava muru takia. Ra marua, muru kara ni bolena a nimadihi a tabukoi ga

* **10:32:** Mrk 8:31; 9:31 * **10:38:** Mrk 14:36; Luk 12:50

bolea? Muru kara ni mate manga iau a tabukoi ga mate?”

³⁹ *Ru ta maea, “Miri kara.”

Lakea e Isu i taki rua i ta maea, “Muholi muru gu bole a nimadihi turagu. Muru gu mate manga iau. ⁴⁰ Pali ni made na kanegu tara, na maurigu tara, i uka ma a maki nau ga habi. A Vure i kisi puru ra tabeke nga, i tahoka a tahona bara ru made vona.”

⁴¹ Na tahuna e huriki a murimuri ala ravulu ri longo a ngava ru taki, i madihi a hatene ria.

⁴² *Lakea e Isu i gale palupu ria i taki ria, “Mu lohoka vona e huriki a matakari ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri bibi rike mule ria. E huriki a bakovi tora ne ria ri matakari hateka ria. ⁴³ *Pali mua, i uka ma mu gu rata mavonga. E rei ne mua i ngaru ge ia a viri dagi, ge ia a vora ne mua. ⁴⁴ E rei ne mua i ngaru ni muga, ge ia a vora ne huriki lobo. ⁴⁵ I mavonga a vuhuna a Tuna Bakovi i uka ma i valai ni gi vora vona. I valai ge ia a vora, ge mate, ge korimule huriki ala kupo.”

E Isu i Vakamataparea e Bartimeus

(Mateo 20:29-34; Lukas 18:35-43)

⁴⁶ Muri ri bele o Ieriko. E Isu turane huriki a murimuri vona, turana e huriki ala kupo, ta ri gi pe a tanga dagi. A bakovi i kepa, a rana e Bartimeus (i manga “e tune Timeus”) i mamade na dahana dala, i nonongi a maki. ⁴⁷ Na tahuna a bakovi iea i longoa e Isu o Nasaret i polo, i vakatubu ni gale dagi, i ta maea, “Isu, Tune Davit, o dodo iau!” ⁴⁸ E huriki ala kupo ri tahatea, ri

* **10:39:** Apo 12:2; Kap 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mrk 9:35

takia ge vulai, pali i gale dagi hateka, i ta maea, “O Tune Davit, o dodo iau!”

⁴⁹ Lakea e Isu i pesi tata, i ta maea, “Mu tuli vilia.”

Ri takia a kepa, ri ta maea, “O vivi! O pesi rike! E Isu i gale ioe.”

⁵⁰ I puri purua a kala i kavitagu a bitona vona, i pesi rike, i lakea ne Isu. ⁵¹ Lakea e Isu i nanea, “A ra o ngarua ga ratea?”

A kepa i ta maea, “Mari ni tovo, a ngaru ni matapara.”

⁵² *Lakea e Isu i ta maea, “O vano, o matapara a vuhuna o luhoi tora iau.” I malaviriri kunana i matapara, i ramaia e Isu.

11

E Isu i Dili o Ierusalem

(Mateo 21:1-11; Lukas 19:28-40; Ioanes 12:12-19)

¹ E Isu turana e huriki a murimuri vona, ri valai tabukoi o Ierusalem. Ri bele na tanga e Betpage, e Betani, na dahana lolo e Oliva. Lakea e Isu i rudu a murimuri vona ala rua, ² i taki rua i ta maea, “Muru muga lakea na tanga na ngalane marua. Na tahuna muru dili na tanga, bara muru masia a donki karaba ni topi, i uka tara viri ge rike vona ma. Muru pugea, muru lalu vilia. ³ A viri tara ge nana, ‘I navai muru pugea a donki iea?’ Muru takia, ‘A Bakovi Dagi i tahoka a leho vona. I uka ma ge tabaka, bara i taparaki mulea.’ ”

⁴ Lakea ru vano, ru masia a donki karaba ni kolotata na dahana mataruma tabukoi na dala.

* **10:52:** Mrk 5:34

Na tahuna ru pugea, ⁵ e huriki a bakovi ranga ri pesi vonga, ri nana rua, “A ra muru ratea? I navai muru pugea a donki karaba?”

⁶ Lakea ru koli manga a ngava e Isu i taki rua vona. Ri longo ne rua, ru vano. ⁷ Ru lalua a tuna donki lakea ne Isu. Ru vulala rike vona a nirodo ne rua, lakea e Isu i made langa vona. ⁸ E huriki ala kupo ri vulala puru na dala a nirodo ne ria, pali ranga ri putu a pagana rou na hania, ri vahata. ⁹ *E huriki ri muga, e huriki ri muri, ri lahihi rike, ri ta maea, “Si gi kavurikea a Vure!

Ni gi kavurike a viri i valai na rane Bakovi Dagi.

¹⁰ Ni gi kavurike a harikia ne tamane hita, e Davit, i valai ngane.

Si gi kavurikea a Vure Meli Liu!”

¹¹ E Isu i bele o Ierusalem, muri i lakea na roho na Vure. I laho vonga, i matai a maki lobo. Muri i tuli a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, ri lakea o Betani a vuhuna i malunga liu pali a hini.

¹² Na parava muri ri pea e Betani, ri vano. E Isu i vitolo, ¹³ *lakea i mata muga, i masia a kai a pik i buroro a pagana. Lakea i vano ge masia, i vona a kanena, o i uka. I bele vona, i masia i uka kanena. A pagana kunana, a vuhuna i uka ma a tahuna na kai a pik ge vua vona. ¹⁴ Lakea i takia a kai, i ta maea, “I uka tara viri ge kani tabu a vuamu.” E huriki a murimuri vona ri longoa ra ngava i takia.

E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho na Vure
(*Mateo 21:12-17; Lukas 19:45-48; Ioanes 2:13-22*)

* **11:9:** Sng 118:25-26 * **11:13:** Luk 13:6

15 Na tahuna ri bele o Ierusalem, e Isu i dili na tabeke na roho na Vure, i lili tala e huriki ri vakona, ri vahabi a maki. I pulo a dede ne huriki ri vangoli a moni, a gula ne huriki ri vahabi a balu. 16 I ta pupukari ria vona, nahea ri gi kaloho a popou, ri gi dili na tabeke na roho na Vure. 17 *Lakea i vara ria, i ta maea, “A ngava ni here puru na Hinere i ta maea,

‘A roho nau ne vona e huriki a bakovi na tanga lobo ri gi vasileki vona.’

Pali mua mu ratea i manga a hini i haniu vona e huriki a panaho.”

18 *E huriki a prister dagi, a mari na vinara, ri longoa, ri vakatubu ni matakanea a dala ri gi rabalaki ia vona. Ri mangenge vona, a vuhuna e huriki lobo ri turutu na vinara vona.

19 Na malunga ri pea a tanga dagi.

20 Na hatelanga ri laho lokovonga, ri masia a kai a pik iea i malai liu, i tubu na kana, i rike liu na pagana. 21 E Petrus i longovisia, lakea i takia e Isu, “Mari ni tovo! Mata lakea! Ra kai a pik o rudurahea, i malai pali!”

22 Isu i koli, i ta maea, “Mu luhoi torea a Vure.

23 *A taki muholi mua, a viri tara bara i takia a lolo iea, ‘O malaga rike, o to na utu.’ pali i uka ma i loho rua, i luhoi torea a maki i taki ge bele, bara i bele. 24 *I mavonga, a taki muholi mua, na tahuna mu vasileki, a ra maki mu nana vona, mu luhoi tora manga mu bole pali, bara mu bole.

25 *Na tahuna mu vasileki, mu longovisi ranga

* **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mrk 14:1 * **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7 * **11:25:** Mat 6:14-15

naro hale ni rata virihi mua vona, mu lohopile, lakea e Tamane mua na hunu tara bara i puga a narō hale ne mua. ²⁶ Pali mua, i uka ma mu gu lohopile a narō hale na viri, e Tamane mua, ra i made na hunu, ia tara i uka ma ge puga a narō hale ne mua.”

*E Rei i Habi a Nitora ne Isu
(Mateo 21:23-27; Lukas 20:1-8)*

²⁷ E Isu turana e huriki a murimuri vona ri luve tabu o Ierusalem. Na tahuna e Isu i lalaho na roho na Vure, e huriki a prister dagi, a mari na vinara, turana e huriki a gare, ri masia, ri valai vona, ²⁸ ri nanea, “O bole vai a nitora o rata a maki nga? E rei i taki ioe go rata a maki nga?”

²⁹ E Isu i koli, i ta maea, “Ga nana taro mua. Mua bara mu kolivisia a ninana iea, bara taki mua vona e rei a viri i habia nau a nitora, a rata a maki nga. ³⁰ A ninana nau i maea, ra hilova ne Ioanes, i valai na Vure, o i valai na bakovi tavula kunana? Mu vakalongo iau ngane!”

³¹ Ri vata, ri ta maea, “Bara si takia a leho vona i valai na Vure, bara i nana, ‘Pali i navai i uka ma mu luhoi tora ia?’ ³² Pali bara si takia a leho vona i valai na bakovi kunana, ra ngava iea tara i uka ma i kamumu.” Ri ta maea a vuhuna ri mangenge ne huriki. E huriki lobo ri luhoia e Ioanes, ta ia a propet. ³³ Lakea ri koli, ri ta maea, “I uka ma mi lohoka vona.” Lakea e Isu i ta maea, “Pali iau tara, i uka ma ga taki mua vona e rei a viri i habia nau a nitora ni rata a maki nga.”

12

A Hania na Vain (Mateo 21:33-46; Lukas 20:9-19)

¹*Muri i vakatubu ni taki ria na nita vakakika, i ta maea, “A bakovi tara i varo a vain na hania vona. I tura haluia na nure. I kelia a malala, i kisia ge a hini ni paha bebe a vain vona. I haea a dede langalanga ne vona ni matakari a hania. Muri i habi lakea ne huriki a mari na leho, ri gi leho taro vona. I vano ia, i havai na robo basi. ²I tabukoi ngane a keva ni mirio a vain, lakea i rudua a vora vona, ge lakea ne huriki a mari ni leho ge bole ranga kanena vain. ³Pali ri ubia a vora, ri tono mulea, i laho a vahana a limana i hamule. ⁴Muri i rudu tabua tara vora. Na tahuna i bele ne ria, ri bikevea a gina, ri harogia. ⁵I rudu tabua tara vora. Na tahuna i bele ne ria, ri rabalakia. Muri i rudu lokovonga e huriki a vora ala kupo. Lakea ri ubi ranga, ri bimate ranga. ⁶Pali a bakovi ala taku kunana i tabana, e tuna a hatena. I rudua ngane, a vuhuna i luhoi maea, ‘Bara ri togoa e tugu!’

⁷“Pali e huriki a mari na leho ri varodo a ngava, ri ta maea, ‘Ra bakovi iea bara i bole a murine tamana. Si rabalakia, si gi bolea a hania na vain na tahuna e tamana i mate.’ ⁸*Lakea ri lakavua, ri bimatea, ri voro talea a podana na hania na vain.

⁹“Pali a ra ge ratea muri ma ra a tahona hania na vain? Bara i vano, i rabalaki e huriki a mari na leho, i habia ne huriki ranga a hania na vain.

* **12:1:** Ais 5:1-2 * **12:8:** Hib 13:12

10 *Pali i uka ma mu gi hosi ra ngava i tabuli na Hinere? I ta maea,

‘Ra kedo e huriki a mari ni hae a ruma ri marikoi vona,

ngane i bele a vuhu kedo ni hae a ruma vona.

11 E Bakovi Dagi i ratea a maki iea i bele, i kamumu hateka na matane hita.’ ”

12 Muri ri matakanea a dala ri gi lakavu e Isu vona, a vuhuna i padi ria a mana vona a nivakakika i ratea. Pali ri mangenge ne huriki, lakea ri pe purua, ri vano.

A Takis ne Kaiser

(Mateo 22:15-22; Lukas 20:20-26)

13 *Muri ni rudu ranga Pariseo turana ranga bakovi na tara ne Herod, ri gi lakea ne Isu ri gi ratea ge taki ranga ngava, ri gi padi virihi ia vona. 14 Na tahuna ri luve, ri nanea, “Mari ni tovo, mi lohoka vomu, ioe a bakovi ni ta muholi, i uka ma o mangenge vona tara bakovi. O rata a naro i palupulupu vona e huriki a bakovi lobo. O vara kunana na naro na Vure i muri mai a ngava muholi. A vinara i taki si gi habi a takis ne Kaiser, o i uka? 15 Si gi habi o ge uka?”

Pali e Isu i lohoka vona a taminga ne ria, lakea i nana ria, “I navai mu ngaru ni toha iau? Mu bole vilia nau tara moni ga masia.”

16 Ri bole vilia vona a moni, lakea i nana ria, “A hanune rei, a rane rei i tabuli vona?”

Ri koli, ri ta maea, “A hanune Kaiser, a rane Kaiser i tabuli vona.”

* 12:10: Sng 118:22-23 * 12:13: Luk 11:53-54

¹⁷ *Muri e Isu i taki ria i ta maea, “Mu habi ne Kaiser a maki ne Kaiser. Mu habi na Vure a maki na Vure.”

Na tahuna ri longoa a ngavana, ri ngapa.

E Huriki a Sadusi

(Mateo 22:23-33; Lukas 20:27-40)

¹⁸ *Muri e huriki a Sadusi ri lakea vona. Re huriki nga ri taki ta a viri i mate i uka ma ge pesi rike mule tabu. ¹⁹ *Lakea ri nanea, “Mari ni tovo, e Moses i here puru i taki a bakovi i mate, i pe purua e girihina, pali i uka e tune rua, e tarina bara i parangi tabu a havuri vona, ge vakabelea a hamona. ²⁰ I tahoka e maki tarina mai ala polorua. A tabua i parangi, muri i mate. Pali i uka ma i vakabele e tuna. ²¹ A pahamuri tabua i parangi a havuri vona, muri ia tara i mate, pali i uka tabu e tuna. A tolune ria tara i mavonga. ²² I muholi ngi, ria lobo i uka ma ri vakabele a koma vona. Ri mate lobo, muri a ngatavine i mate. ²³ Muri ma, na tahuna e huriki ri pesi rike mule na nimate, ra ngatavine iea ge girihine rei muholi? Ria lobo ri parangi vona.”

²⁴ E Isu i koli, i ta maea, “A niluhoi ne mua i varoru, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a Hinere, a nitora na Vure. ²⁵ Muri ma, na tahuna e huriki ri gi mahuri mule na matenga, i uka ma ri gi vaparangi. Bara ri made manga e huriki a agelo na hunu. ²⁶ *Pali a nitane huriki ri mate pali, ri gi pesi rike tabu, naha ni nana rovi vona. Na hinere ne Moses, a nitana kai kiroko i nono, a Vure i takia e Moses i ta maea, ‘Iau a Vure ne

* **12:17:** Rom 13:7 * **12:18:** Apo 23:8 * **12:19:** Vin 25:5

* **12:26:** Nim 3:2,6

Abraham, ne Isak, ne Iakop.’ ²⁷ I uka ma ia a Vure ne huriki ri mate. Ia a Vure ne huriki ri mahuri. A niluhoi mua i varoru hateka!”

A Vinara Dagi Hateka

(Mateo 22:34-40; Lukas 10:25-28)

²⁸ *A bakovi tara, a mari na vinara i valai, i longo e huriki a Sadusi ri varata na ngava turane Isu. I longoa e Isu i koli kamumu a maka ninana, lakea i nanea, “Na maka vinara lobo, e rei a vinara i dagi hateka?”

²⁹ *E Isu i koli, i ta maea, “A ngava dagi hateka ra iea, ‘Mua e huriki a Israel mu longo! E Bakovi Dagi a Vure ne hita, ia kunana e Bakovi Dagi. ³⁰ O ngarua e Bakovi Dagi a Vure vomu na hatemu lobo, na hanumu lobo, na niluhoi vomu lobo. O ngaru hatekea na nitora lobo vomu.’ ³¹ *A ruana i maea, ‘O ngarua e turamu i manga a hini o ngaru mule ioe.’ I uka tara vinara ge dagi vona a vinara nga.”

³² A bakovi i koli, i ta maea, “Mari ni tovo, o ta muholi. I muholi a ngava o taki, a Vure i taku kunana, i uka viri tara tabu. ³³ *Si gi ngarua na hatene hita lobo, na niluhoi ne hita lobo, na nitora ne hita lobo. Si gi ngaru e huriki lobo i manga a hini si ngaru mule hita. Ra vinara nga i dagi hateka na maka nihabi gutu vuro, turana maka nihabi ranga.”

³⁴ E Isu i longoa a bakovi iea i koli malamala, lakea i takia, “I uka ma o basi na harikianga na

* **12:28:** Luk 10:25-28 * **12:29:** Vin 6:4-5 * **12:31:** Levi 19:18 * **12:33:** 1Sam 15:22; Hos 6:6

Vure.” I vakatubu vonga, e huriki ri mangenge ni nanea.

E Kristo e Tune Rei

(Mateo 22:41-46; Lukas 20:41-44)

³⁵ Na tahuna e Isu i vavara na tabeke na roho na Vure, i nana e huriki, “I navai e huriki a mari na vinara ri takia e Kristo e tune Davit? ³⁶ *A Hanu Kiripiripi i habi a niluhoi ne Davit, i ta maea, ‘A Bakovi Dagi i takia a Bakovi Dagi nau, “O made na limagu a kanegu, ge harena na tahuna ga ratapile e huriki a pile vomu.” ’

³⁷ “E Davit i galea ra bakovi iea a Bakovi Dagi vona. Pali i navai tabu ge ia e tune Davit?” Na tahuna e huriki ri longo a maka nitane Isu, ri vivi vona.

E Huriki a Mari na Vinara Ri Hale

(Mateo 23:1-36; Lukas 20:45-47)

³⁸ Na tahuna e Isu i vara ria, i taki ria, i ta maea, “Mu maʻadoko ne huriki a mari na vinara. Ri ngaru ni rodo a varakia olaola, ri gi laho lae. Ri ngaru e huriki ri gi tagui ria na mada ni vahabi ni vakona maki. ³⁹ Ri ngaru ni made muga na roho na vaponga. Ri ngaru ni made na gula kamumu na habu. ⁴⁰ Ri tami e huriki a havuri ri panaho a malala ne ria. Muri ri rata a nivasileki i ola, ri gi mata kamumu na matane huriki. Muri ma, na parava na nipelekado a ngava, bara ri bole a nimadihi ge dagi hateka.

A Nihabi na Havuri

(Lukas 21:1-4)

* **12:36:** Sng 110:1

⁴¹ E Isu i vano i made tabukoi na hini ni ru a nihabi vona, i matanono e huriki ri ru dili a moni ne ria na tava na roho na Vure. E huriki a bakovi na mahala ala kupo ri habi dili a moni dagi. ⁴² I valai ngane a havuri matasia, i ru dili a moni kiroko i rua, i manga a toea i rua kunana.

⁴³ *Lakea e Isu i gale valai vona e huriki a murimuri vona, i taki ria, “A taki muholi mua, ra havuri matasia iea i ru dili a moni dagi na tava, i rangi lobo e huriki ranga. ⁴⁴ E huriki lobo ri habi dili a moni ri uka leho vona. Pali ra ngatavine iea, a matasia, i habi dili lobo a maka moni vona i tahoka.

13

A Nilobona Malala (Mateo 24:1-51; Lukas 21:5-36)

¹ Na tahuna e Isu i laho tala na roho na Vure, tara murimuri vona i takia, “Mari ni tovo, o matai a maka ruma kamumu nga! O matai a maka kedo dagi ni hae ria vona!”

² *E Isu i koli, i ta maea, “A maka roho dagi nga o matai, i uka tara kedo ge tabuli langa vona tara kedo tara. A kedo lobo bara ni ubipuka puru.”

³ Na tahuna e Isu i made na lolo e Oliva i pesi na tabeke tara, i mata lakea na roho na Vure. Lakea e Petrus, e Iakop, e Ioanes, e Andreas to nana kapilohoa, ⁴ “O taki mateu, garika ge bele a maki nga? Pali ge mata navai a kilakila na hini tabukoi ge bele a maki nga?”

⁵ E Isu i koli, i ta maea, “Mu mamata, ma ge tami mua e huriki. ⁶ E huriki ala kupo bara ri valai

* **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44

na ragu ri gi taki ria ta ria e Kristo, lakea bara ri tami e huriki ala kupo. ⁷ Na tahuna mu longo a ngava na vabinga, a velengana vabinga, naha ni turutu. A maka maki nga bara ri bele taro, pali a nilobona malala i tabana. ⁸ E huriki na robo tara bara ri vaubi turana e huriki na robo tara. A kabu na hariki tara bara i vaubi turana kabu na hariki tara. A maka vuruke, a pago bara i bele na tanga legelege. Ra maki nga bara ri bele muga, i manga a nimadihi na ngatavine i pahea a koma.

⁹ * “Mu tagari mua. Bara ni ru mua na limane huriki a bakovi ni pelekado a ngava, bara ni lagu mua pololilo na roho na vaponga. Bara ri vakapesi mua na matane huriki a matakari, a hariki, a vuhuna mu ramai iau. Na naro iea kunana bara mu vakalongo ria na Velenga Kamumu. ¹⁰ A Velenga Kamumu bara ni vakalongo taro na tanga lobo. ¹¹ * Na tahuna ni lakavu mua, ni bole mua lakea na murina ngava, naha ni loho pae vona a ngava mu gu taki. Mu taki kunana a ngava a Hanu Kiripiripi ge habi ne mua, a vuhuna i uka ma ge mua ra mu gu ta. A Hanu Kiripiripi ra viri bara i ta polo ne mua.

¹² * “A bakovi bara i lohopile vona e turana, bara i taki e huriki ri gi bimatea. A bakovi bara i lohopile e tuna, bara i taki e huriki ri gi rabalakia. E huriki a koma bara ri marikoi e tamane ria, ri taki e huriki ri gi bimate ria. ¹³ * E huriki lobo bara ri marikoi mua a vuhuna mu ramai iau. Pali e rei i pesi tora ge harena na parava i mate vona, a Vure bara i korimulea.

* **13:9:** Mat 10:17-20 * **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21 * **13:13:** Mat 10:22; Ion 15:21

14 **“Na tahuna mu masia a bakovi muma hateka i ratapile a maki, i pesi na hini i uka ma a murina, pololilo na roho na Vure (A viri i gia a ngava iea ge longokilalea), e huriki ri made o Iudea ri gi ha lakea na lolo. 15 *Pali a viri i pesi polovavo na ruma vona, i uka ma ge dili na ruma ge bole ranga maki. 16 A viri i leho na hania, i uka ma ge hamule na tanga ge bole a varakia vona. 17 *E huriki a ngatavine ri singou, e huriki a ngatavine ri vakaruru, bara ri marego hateka na parava iea! 18 Mu vasileki a maki nga i uka ma ri gi bele na tahuna na malangia, 19 *a vuhuna a maka parava nga bara ri hale liu na parava lobo. Hosi, na tahuna a Vure i ratarike a malala, i valai i harena mona, i uka tara parava ge hale maea. Pali muri ma, i uka ma ge hale maea tabu. 20 Bara a Bakovi Dagi i uka ma ge vakakapo a parava nga, e huriki lobo bara ri mate. Pali bara i vakakapo ria, ge korimule e huriki a bakovi a ngatavine i vulaki ria. 21 I mavonga, nahea mu gu longo mai e huriki a bakovi ri ta maea, ‘Mata valai! E Kristo ia koea,’ o ‘Mata lakea! E Kristo ia lake!’ Naha ni longo mai ria, 22 *a vuhuna e huriki a nitamina kristo, a nitamina propet bara ri pesi rike, ri rata a maka nivakasiri dagi, a maki dagi ni turutu vona, ri ngaru ni tami e huriki. Bara i kara ria, bara ri tami tabu e huriki a bakovi a ngatavine a Vure i vulaki ria. 23 Ngane mu mamata! A taki muga mua vona pali a maka maki ge bele muri ma.*

* **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31 * **13:17:** Luk 23:29 * **13:19:** Dan 12:1; Kap 7:14 * **13:22:** Kap 13:13

24 **“Muri na maka nimadihi nga ri gi bele:
‘A haro bara i paravunu,
a keva tara i uka ma ge para.*

25 *A maka hada bara ri mapasi tala na hunu,
a maka nitora ri tabuli na hunu bara ni polu.’*

26 **“Na tahuna iea e huriki lobo bara ri masia a
Tuna Bakovi ge valai na bubu turana nitora dagi,
a nipara. 27 *Muri bara i rudu e huriki a agelo
vona, ri gi vakalipopo e huriki a viri i vulaki pali
na tabeke lobo na malala a hunu.*

*A Kai a Balele
(Mateo 24:32-35; Lukas 21:29-33)*

28 *“Mu bole a lohokanga vona a kai a balele.
Na tahuna i tahoka a totona a rahana, i lubu a
pagana, bara mu pasimata vona a tahuna haro
i tabukoi. 29 I mavonga kunana na tahuna mu
matai a maki nga ri bele, bara mu lohoka vona
a Tuna Bakovi i valai tabukoi liu pali. 30 A taki
muholi mua, e huriki a bakovi a ngatavine na
tahuna iea i uka ma ri gi mate ma, a maka maki
nga ri gi bele taro. 31 A hunu a malala bara ru
lobo, pali a nitagu i uka ma ge lobo.*

*A Parava i Uka Ma Ni Lohoka Vona
(Mateo 24:36-44)*

32 *“I uka tara viri ge lohoka vona a parava, a
kilala ge bele vona a maki nga. E huriki a agelo
na hunu ranga i uka ma ri lohoka vona a parava
iea. A Tuna Vure tara i uka ma i lohoka vona.
E Tamana kunana i lohoka vona a parava iea.
33 Mu matadoko! Mu mamata! I uka ma mu*

* **13:24:** Ais 13:10; Jol 2:10,31; 3:15; Kap 6:12-13 * **13:26:** Kap
1:7 * **13:27:** Mat 13:41

lohoka vona a parava ge bele vona a maki nga.
³⁴ I manga a bakovi i laho basi. I pea a ruma vona i taki e huriki a vora vona ri gi matakaria. I vaveru ne ria a maka leho. I takia a bakovi i matakaria a mataruma ge mamata. ³⁵ *Pali mua ranga mu mamata, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a kilala bara i hamule vona a tahona ruma. Ge hamule na malunga, o na kuru rodo, o na malabeonga, o na hatelanga pokopoko. ³⁶ Ma ge valai vakaturutu, ge matai mua mu gu mahita. ³⁷ Ra maki a taki mua vona, a taki e huriki lobo vona. Mu mamata!”

14

E Huriki a Matakari Ri Varodo a Ngava

(Mateo 26:1-5; Lukas 22:1-2; Ioanes 11:45-53)

¹ A parava i rua muga na Habu na Nipagepolo, turana Habu na Bret i Uka Is, e huriki a prister dagi turana e huriki a mari na vinara ri matakana a dala ri gi tami e huriki, ri gi lakavua e Isu, ri gi rabalakia. ² Lakea ri ta maea, “Nahea si gi rabalakia na parava na habu, ma ge vaubi e huriki.”

A Ngatavine i Biria a Gine Isu

(Mateo 26:6-13; Ioanes 12:1-8)

³ *Na tahuna e Isu i made na tanga e Betani, i kani na ruma ne Simon, hosi i tahoka a patala. Na tahuna i kakani, a ngatavine tara i valai maia, i bolea a ulo ni rata na kedo a alabasta. A ulo iea i vona a nibiri manginoro. Ra nibiri iea i dagi hateka a mapana, a vuhuna ni rata na vutuna kai

* **13:35:** Luk 12:38 * **14:3:** Luk 7:37-38

a nard. Lakea a ngatavine i bipodea a ulo, i guru puru na gine Isu a nibiri.

⁴ Pali e huriki ri made vonga ri kaha, ri vanana mule ne ria, “I navai a ngatavine iea i guru tavulea a nibiri manginoro?” ⁵ Ra nibiri iea bara ni habi ni kona. A mapana i manga a mapana viri i leho na pida i taku.* Muri bara ni bole a moni ni habi lakea ne huriki a matasia.” Lakea ri tahatea a ngatavine.

⁶ Pali e Isu i taki ria i ta maea, “Mu ha vona. I navai mu ngere maia? A maki i ratea nau i kamumu hateka. ⁷ *E huriki a matasia bara ri made turane mua na parava vakaroro, bara mu kori ria na parava mu ngaru. Pali iau i uka ma ga made turane mua na parava vakaroro. ⁸ *A ngatavine iea i ratea a maki i kara ni ratea. I guru puru a nibiri na kakaigu ne vona ni rata kamumu iau muga na nimategu. ⁹ A taki muholi mua, na tahuna a Velenga Kamumu ni vakalongo lae, e huriki na tanga lobo na malala bara ri longoa a nuverei na ngatavine iea.”

*E Iudas i Taki Talea e Isu
(Mateo 26:14-16; Lukas 22:3-6)*

¹⁰ Muri e Iudas Iskariot, a turane huriki a muri-muri ala ravulu a polona i rua, i lakea ne huriki a prister dagi ge habi na limane ria e Isu. ¹¹ Ri vivi ni longoa a ngava iea, lakea ri ta muholi vona ri gi habi vona ranga moni. Lakea e Iudas i davea a parava kamumu ge habia ne ria e Isu.

* **14:5:** A denari i 300 i manga a mapana viri i leho na pida i taku! * **14:7:** Vin 15:11 * **14:8:** Ion 19:40

E Isu i Kani Turane Huriki a Murimuri
(Mateo 26:17-25; Lukas 22:7-14; Ioanes 13:21-30)

¹² *Ngane a mugana parava na Habu na Bret i Uka Is i bele. Na parava iea, ni lave tara tuna sipsip ge a nihabi ne vona ni luhoi mule a parava Nipagepolo. Lakea e huriki a murimuri ne Isu ri nanea, “I vai a hini o ngaru mi gi rata puru a maki ni kani vomu, go luhoi mulea a Habu na Nipagepolo?”

¹³ Lakea i rudu a murimuri vona ala rua, i taki rua, “Muru dili na tanga dagi. A bakovi i kaloho a ulo na naru ge tagui marua, muru muri vona.

¹⁴ Lakea muru takia a tahona roho i dili vona a vora, muru ta maea, ‘A mari ni tovo i nana vona a tabeke na mosi ge kani turana e huriki a murimuri vona na habu.’ ¹⁵ Muri bara i vakasiri marua vona a tabekena ruma i ngavaka polomeli, i tahoka pali a gula ni made ni kado puru. Muru gutu puru vonga a maki ni kani ne hita.”

¹⁶ Lakea ru vano, ru dili na tanga dagi, ru matai a maka maki i manga a hini e Isu i taki rua vona. Muri ru gutu puru a maki ni kani na Habu na Nipagepolo.

¹⁷ Na rodo e Isu i bele turana e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua. ¹⁸ *Na tahuna ri kakani, e Isu i taki ria, “A taki muholi mua, i tara ne mua i kani turagu ngane bara i habi iau na limane huriki a bakovi hale.”

¹⁹ Na tahuna ri longoa a ngava iea ri dodo, lakea ri ta takutaku, ri ta maea, “Ma ge iau?”

* **14:12:** Nim 12:6 * **14:18:** Sng 41:9

²⁰ Pali e Isu i ta maea, “Ra bakovi iea, ia a turane mua e huriki ala ravulu a polona i rua, ra viri i lutu puru a bret turagu na tavila. ²¹ A Tuna Bakovi bara i mate, i manga a nita ni here puru hosi. Pali ra bakovi i habia na limane huriki a pile, a Vure bara i ratapilea! Bara i kamumu hateka e kinana i uka ma ge podea hosi!”

A Bret, a Vain

(Mateo 26:26-30; Lukas 22:14-20; 1 Korin 11:23-25)

²² Na tahuna ri kakani, e Isu i bolea a bret, i kavurike a Vure vona, i kevea, i habi ne ria, i ta maea, “Ra bret iea a bobogu, mu bolea mu kania.”

²³ Muri i bole rikea a kikei na vain, i kavurikea a Vure, i habia ne ria. Lakea ria lobo ri ninu vona.

²⁴ *Muri i taki ria i ta maea, “Ra vain iea a daragu, ge pori nau ne vona ni vakatorea a ngava muholi a Vure i rata karaba turane huriki. Ge pori ne vona ni korimule e huriki ala kupo. ²⁵ A taki muholi mua, iau i uka ma ga ninu tabu a vain, bara i vano i harena na parava a ninu a vain karaba na harikianga na Vure.”

²⁶ Ri kalolo lobo a linge vasileki, muri ri lakea na lolo e Oliva.

E Petrus Bara i Nanarovi ne Isu

(Mateo 26:31-35; Lukas 22:31-34; Ioanes 13:36-38)

²⁷ *Lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona i ta maea, “Mua lobo bara mu ha taro iau. A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, ‘Bara rabalakia a matakari na sipsip,

* **14:24:** Nim 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

* **14:27:** Sek 13:7

bara ri ha viliha a maka sipsip.’

28 * “Pali na tahuna ga mahuri mule, ga muga lakea o Galili.”

29 Lakea e Petrus i ta maea, “E huriki lobo bara ri ha, pali iau kunana i uka ma ga ha.”

30 E Isu i koli i ta maea, “Muholi hateka, na rodo a kureko i uka ma ge tangi balaka rua ma, bara o nana rovi iau balaka tolu ke.”

31 * Pali e Petrus i ta puhaki hateka i ta maea, “Iau i uka ma ga nana rovi ioe. Bara mate turamu.” E huriki a murimuri lobo ri taki kunanea a ngava i taku.

E Isu i Vasileki o Getsemani
(Mateo 26:36-46; Lukas 22:39-46)

32 * Muri ri lakea o Getsemani, lakea e Isu i taki e huriki a murimuri vona i ta maea, “Mu dava iau koea, ga vano taro ga vasileki.” 33 I tuli kunana e Petrus, e Iakop, e Ioanes to vano turana. I lege a lohona i mava a kakaina. 34 * Lakea i taki tou, “Iau a dodo hateka, a nidodo i popote ge rata iau ga mate. Moto made koea, moto matapara, moto mamata.”

35 E Isu i laho lokovonga popote, i tabuli ngala puru na malala i vasileki ni gi bole vuroki vona a nimadihi ta ge bolea. 36 * I vasileki maea, “Aba,† Tata! A maki lobo a maki tavula vomu. O bole vurokia nau a nimadihi iea. Pali a ningaru vomu, i uka ma ga ningaru nau.”

* **14:28:** Mat 28:16; Mrk 16:7 * **14:31:** Ion 11:16 * **14:32:**
Ion 18:1 * **14:34:** Ion 12:27 * **14:36:** Mrk 10:38; Ion 6:38
† **14:36:** A ngava e ‘Aba’ a nita Aram. A pelegona i manga ‘tata.’ A nita Aram a nitane huriki a Iuda na tahuna e Isu i laho na malala.

³⁷ Muri i hamule lakea na murimuri vona i matai tou to mahita, lakea i vangoa e Petrus, i ta maea, “O Simon, i navai o mahita? O koi ni matapara? ³⁸ Moto mamata, moto vasileki, ma moto go dili na nitoni. A hatene matou i ngaru ni ratea, pali a kakaine matou i uka ma i gao.”

³⁹ E Isu i vano tabu i vasileki manga a hini muga. ⁴⁰ Na tahuna i hamule, i matai tabu tou to mahita, a vuhuna to matatulu hateka. Na tahuna i vango tou, to ngapa.

⁴¹ I hamule mai tou balaka tolu, lakea i taki tou, “Ra matou, moto tabana ni mahita, ni malo? I lobo! A kilala i valai pali. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a bakovi hale. ⁴² Moto pesi rike si gi vano! Mata lakea! A viri ge habi iau na limane huriki a pile i valai ngane.”

E Isu Ni Lakavu

(Mateo 26:47-56; Lukas 22:47-53; Ioanes 18:3-12)

⁴³ E Isu i tabana ni ta, lakea e Iudas, ra turane huriki ala ravulu a polona i rua, i bele malaviriri. E huriki a prister dagi, a mari na vinara, a bakovi dagi ri rudu e huriki a bakovi, ri bole a bainat a lebo, ri vano turane Iudas.

⁴⁴ A bakovi ta ge habi e Isu na limane huriki a pile i ta turane ria, i ta maea, “A bakovi ga ngurua, ia kunana. Mu lakavua, mu tagaria, mu turari lokovongea.” ⁴⁵ E Iudas, i malaviriri kunana i lakea ne Isu i takia, “Mari ni tovo!” Muri i ngurua. ⁴⁶ Lakea e huriki ri lakavua. ⁴⁷ Pali a bakovi tara i pesi tabukoi i lalu talea a bainat vona i palakudua a talingana vora na prister dagi.

⁴⁸ Lakea e Isu i ta maea, “Ra mua, i navai mu valai turana bainat a lebo, mu gu lakavu iau? Mu rata manga iau a bakovi hale. ⁴⁹ *Na parava lobo a turane mua, a tovo pololilo na roho na Vure, pali i uka ma mu lakavu iau. Pali ngane a ngava ni here puru na Hinere ge bele muholi.” ⁵⁰ *Muri e huriki a murimuri vona ri ha taroa.

⁵¹ Tara riau i rea na lavalava keakea kunana i muri gosi ne Isu. Na tahuna ri lakavua, ⁵² i marisi a lavalava vona, i ha bobo ia.

E Isu Ni Pelekado

(Mateo 26:57-68; Lukas 22:54-55,63-71; Ioanes 18:13-14,19-24)

⁵³ E huriki a bakovi ri lakavua e Isu ri turaria lakea na ruma na prister dagi tara. E huriki a prister dagi, e huriki a gare, e huriki a mari na vinara ri vapopo vonga. ⁵⁴ E Petrus i muri kavula basi popote vona, i lakea na mataruma na prister dagi. Na tahuna i bele vonga, i made turana e huriki a tagari, i hua a kanono.

⁵⁵ E huriki a prister dagi turane huriki a bakovi dagi o Iuda ri toni ni matakana a ngava ri gi rabalaki e Isu vona, pali i uka ma ri matavisia tara ngava. ⁵⁶ E huriki ranga ri valai ri tatami na ngava. Pali a ngava ne ria i vaperesi viliha.

⁵⁷ Muri i ranga bakovi ri padi virihia na ngava ri ta maea, ⁵⁸ * “Mi longoa a bakovi iea i takia ta ge pukea a roho na Vure, ri haea e huriki a bakovi. Muri, ge lobo a parava i tolu, ge hae mule tabua, i uka ma ni gi hae na limana bakovi.” ⁵⁹ Pali a ngava ne ria ranga i vaperesi.

* **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Ion 18:20 * **14:50:** Sng 31:11

* **14:58:** Ion 2:19-21

⁶⁰ Muri a prister dahi i pesi rike na matane huriki, i nanea e Isu, “I navai i uka ma o taratoto? O luhoi navai vona a ngava ni padi virihi ioe vona?” ⁶¹ Pali e Isu i uka ma i koli. I uka ma i takia tara ngava.

Lakea a prister dahi tara i nana tabua, “I muholi ioe e Kristo, ioe a Tuna Vure, ra Vure si kavurikea?”

⁶² Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Tau kunana. Muri bara mu masia a Tuna Bakovi, i made na limana kanena Viri i Tuhaka, ge valai turana bubu na hunu.”

⁶³ Na tahuna a prister dahi i longoa a ngava iea, i rapea a varakia vona, i ta maea, “I navai si gi ngaru tabua tara viri ge habi a ngava? ⁶⁴ *Mua lobo mu longoa a bakovi iea i harogia a Vure. Mu luhoi navai?”

E huriki lobo ri takia e Isu a bakovi hale, ngane ge mate. ⁶⁵ Muri i ranga e huriki ri kalupe tahoa. Lakea ri kavitagua a matana, ri ubia na limane ria, ri takia ri ta maea, “O vakasiri ioe ngane ge ioe a propet! E rei i ubi ioe?” Muri e huriki a tagari ri tuli talea ri ubia.

*E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(Mateo 26:69-75; Lukas 22:56-62; Ioanes 18:15-18,25-27)*

⁶⁶ Na tahuna e Petrus i made na mataruma, a vora ngatavine na prister dahi i laho polo.

⁶⁷ Na tahuna i masia e Petrus i hua a kanono, i laho lokovonga tabukoi i matai kamumua, lakea i takia, “Ioe tara, o turana ra bakovi o Nasaret, re Isu.”

* **14:64:** Levi 24:16; Ion 19:7

⁶⁸ Pali i lavuni, i ta maea, “Iau i uka ma a longokilalea a ngava o takia.” Muri e Petrus i pe a hini nga i pori na mataruma, lakea a kureko i tangi.

⁶⁹ Muri, a vora ngatavine i matai tabua, lakea i taki tabu e huriki ri pepesi tabukoi, i ta maea, “Ra bakovi iea, a turane ria.” ⁷⁰ Pali e Petrus i lavuni tabu.

I uka ma i tabaka, e huriki ri pesi tabukoi vonga ri takia, ri ta maea, “Muholi hateka ioe tara a turane ria, a vuhuna ioe a bakovi o Galili.”

⁷¹ I rudu raha mulea, i harogi, i ta maea, “Muholi hateka, iau i uka ma lohoka vona ra bakovi mu takia.”

⁷² I malaviriri kunana a kureko i tangi tabu, lakea e Petrus i longovisia ngane a ngava i takia vona e Isu: “A kureko i uka ma ge tangi balaka rua ma, bara o nana rovi iau balaka tolu.” Muri i upu rike a nangi i tangi.

15

E Isu i Pesi na Matane Pilato

(Mateo 27:1-2,11-14; Lukas 23:1-5; Ioanes 18:28-38)

¹ *Na hatelanga pokopoko e huriki a prister dagi turane huriki a bakovi dagi, a mari na vinara, a tara na Sanderin, ri vata vona a maki ri gi ratea ne Isu. Muri ri kolo tatea, ri vano ri habia ne Pilato.

² Lakea e Pilato i nanea, “Ra ioe, i muholi ioe a hariki ne huriki a Iuda?”

E Isu i koli i ta maea, “A ngava o takia pali.”

* **15:1:** Luk 22:66

³ Muri e huriki a prister dagi ri padi virihia na ngava i kupo. ⁴ Lakea e Pilato i nana tabua, “O longo e huriki ri padi virihi ioe na ngava i kupo. I navai i uka ma o taratoto a ngava?”

⁵ *Pali i manga a hini muga, e Isu i uka ma i taratoto, lakea e Pilato i turutu.

E Pilato i Taki e Isu Ge Mate

(Mateo 27:15-26; Lukas 23:13-25; Ioanes 18:38-19:16)

⁶ Na parava na Habu na Nipagepolo na pida lobo, ri muri mai a vilo hosi, bara ri bole talea na bavi a bakovi hale tara i ngarua e huriki. ⁷ Na tahuna iea, a bakovi a rana e Barabas i made na bavi turane huriki ri putu puru a vinara. Ia a bakovi ni vaubi, ni rabalaki e huriki. ⁸ Lakea e huriki ri lakea ne Pilato ri nanea ge bole talea na bavi tara bakovi hale, ge muri mai a vilo ni rata vakaroro.

⁹ Lakea e Pilato i nana ria, “Mu ngaru iau ga bole talea a hariki ne huriki a Iuda, ge vano?”

¹⁰ I nana mavonga a vuhuna i matakilaka vona e huriki a prister dagi i madihi a hatene ria ne Isu, lakea ri bole lakea vona. ¹¹ *Pali e huriki a prister dagi ri piurike e huriki ri gi ngarua e Barabas ni gi bole tala na bavi, pali e Isu ge nahea.

¹² Lakea e Pilato i nana ria, “Pali ga rata navai ngane a viri mu takia ta ia a hariki ne huriki a Iuda?”

¹³ Ri magulu ri ta maea, “O paditanea na kai tavalavala!”

* 15:5: Ais 53:7; Mrk 14:61 * 15:11: Apo 3:13-14

14 Lakea e Pilato i nana ria, “I navai ge mavonga? A ra naro hale i ratea?”

Ri magulu rike hateka tabu ri ta maea, “O paditatea na kai tavalavala!”

15 E Pilato i ngaru ni ramai a ningaru ne huriki, lakea i bole talea na bavi e Barabas. Pali e Isu ni lagu, muri ni habi lakea ne huriki a nugumaheto, ri gi paditatea na kai tavalavala.

E Isu Ni Padikede

(Mateo 27:27-31; Ioanes 19:2-3)

16 E huriki a nugumaheto ri tulia e Isu i lakea na roho ne Pilato, ra ni gale a Praetorium,* lakea ri gale palupu e huriki a tara na nugumaheto. 17 Ri vakarodoa na varakia kuakua, muri ri vakatamea na tama ni rata na barakau. 18 Muri ri vakatubu ni padikede ri ta maea, “Ge made vakaroro a hariki ne huriki a Iuda!” 19 Ri ubia a gina na lebo balaka kupo. Ri kalupe tahoa, ri turume puru na ngalana, ri kavurikea. 20 Ri padikede lobo, muri ri kali talea a varakia kuakua, ri vakarodo mulea vona a varakia vona. Muri ri turari talea ri gi paditatea na kai tavalavala.

E Isu Ni Paditata

(Mateo 27:32-44; Lukas 23:26-43; Ioanes 19:17-24)

21 *A bakovi tara na tanga e Sirene a rana e Simon; e tamane Aleksander e Rupus, i valai polovavo na tanga dagi. Ta ge laho polo ne ria, ge dili na tanga, pali ri vakukua ge kaloho poloa

* **15:16:** A ngava e praetorium a nita Latin. I manga a roho dagi na gavana. * **15:21:** Rom 16:13

a kai tavalavala. ²² Ri turaria e Isu i lakea na tanga e Golgota. A rana tanga iea, ni vunu muri mai a tuhana gina bakovi. ²³ Muri ta ri gi habia vona a vain ni pulo turana naru ni gale a mert, pali e Isu i marikoi ni ninu. ²⁴ *Muri e huriki a nugumaheto ri paditatea na kai tavalavala. E huriki a nugumaheto ri vaveru vona a varakia vona. Ri rehi, ri varangi vona tara rihiva, pali e rei a viri i mulangi, bara i bolea tara varakia vona.

²⁵ Na kilala i polova na hatelanga ri paditatea e Isu. ²⁶ A kilakilana ni here ni gi matai, a ra vuhuna i mate, i ta maea, “A Hariki Ne Huriki A Iuda.” ²⁷⁻²⁸ A bakovi ru panaho ru rabalaki a viri, rua ranga ni paditata. I tavore na limana kanena tara, na maurina tara. ²⁹ *E huriki ri laho polo ri mapakulu, ri harogia e Isu ri ta maea, “Ra ioe o taki ta go pukea a roho na Vure, muri go hae tabua na parava ge tolu. ³⁰ O vakakori ioe na kai tavalavala, o puru valai!”

³¹ E huriki a prister dagi, e huriki a mari na vinara ria ranga ri padikedea, ri ta maea, “I korimule e huriki ranga, pali i keri ni korimule ia! ³² Ra viri ta ge korimule e huriki, a hariki ne Israel, ge pea a kai tavalavala ge puru valai, pali bara si masia si luhoi tora ia.” Ra bakovi ni paditata rua turane Isu, rua ranga ru harogia.

E Isu i Mate
(*Mateo 27:45-56; Lukas 23:44-49; Ioanes 19:28-30*)

* **15:24:** Sng 22:18 * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mrk 14:58

³³ Na kuru haro a uvo i puru, i kavitagu a tabeke lobo, i vano i harena na kilala i tolu. ³⁴ *Na kilala i tolu na malunga, e Isu i gale dagi i ta maea “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Ra i maea, “Vure nau, Vure nau, i navai o lohopile iau?”

³⁵ E huriki ri pepesi tabukoi ri longoa, ri ta maea, “Mu longo lakea, i galea e Elaisa.”

³⁶ *Lakea a bakovi tara i nunu, i bolea a niduvi, i lutu puru na ulu na vain, i kolotatea na kai, i toto rikea, i habia ne Isu ge damea. Lakea i ta maea, “Naha ni ngere. Si gi masia e Elaisa ge valai ge bole puru vilia, o ge uka.”

³⁷ Muri e Isu i gale dagi, i mate. ³⁸ Na tahuna iea, a lavalava dagi na roho na Vure i mavida valai meli i puru, i bale rua. ³⁹ Na tahuna e Isu i mate, a ubu na tara na nugumaheto i pesi tabukoi. Na tahuna i longoa e Isu, i masia a nimatena, lakea i ta maea, “Muholi hateka, ra bakovi iea a Tuna Vure!”

⁴⁰ *E Maria Magdala, e Maria kinane Iakop kiroko rua e Ioses, e Salome, to pesi basi popote turana ngatavine ranga, ri matanono. ⁴¹ Hosi, ri ramaia e Isu o Galili, ri tuhoria, ri valai turana o Ierusalem. Ria ranga ri pesi, ri matanono.

E Isu Ni Tanu

(Mateo 27:57-61; Lukas 23:50-56; Ioanes 19:38-42)

⁴² A parava muga na Parava Nimalo, a parava ni gutu puru a maka maki ni kani. I malunga ngane a hini. ⁴³ A bakovi tara, e Iosep o Arimatea, a tara na Sanderin, e huriki ri togoa. I hatenono

* **15:34:** Sng 22:1 * **15:36:** Sng 69:21 * **15:40:** Luk 8:2-3

vona a harikianga na Vure ge valai. I kinigao, i lakea ne Pilato i nanea vona a podane Isu. ⁴⁴ E Pilato i turutu ni longo e Isu i mate pali. Lakea i gale vilia vona a ubu ne huriki a nugumaheto ge nanea vona e Isu i mate muholi o i uka. ⁴⁵ Na tahuna e Pilato i longo na ubu i takia e Isu i mate muholi, lakea i takia e Iosep ge bolea a podana. ⁴⁶ Lakea e Iosep i konea a lavalava keakea, i parua a podane Isu na kai tavalavala, i bunua na lavalava. Muri i rua a podana na babe ni keli tala na kedo, i kule karia a ngavana babe na kedo dagi. ⁴⁷ E Maria Magdala, e Maria kinane Ioses, ru masia a babe ni ru a podane Isu vona.

16

E Isu i Mahuri Mule

(Mateo 28:1-8; Lukas 24:1-12; Ioanes 20:1-10)

¹ I lobo pali a Parava Nimalo lakea e Maria Magdala, e Maria kinane Iakop, e Salome to kona a mangisipa to go biri a kuline Isu vona. ² Na hatelanga, na mugana parava na vik, to laho lakea na babe. ³ Lakea to vanana, “E rei ge kule talea ne teu a kedo ni kule kari a ngavana babe vona?”

⁴ Na tahuna to bele, to masia a kedo ni kule vuroki pali. Ra kedo iea i dagi hateka. ⁵ Na tahuna to dili na babe to masia a riau i rodo a varakia keakea i made na tabeke na limana kanene tou, lakea to turutu.

⁶ A bakovi iea i ta rike, i ta maea, “Naha ni mangenge. Iau a lohoka vona moto matakanea e Isu o Nasaret, ra ni paditata na kai tavalavala. I mahuri mule pali na matenga. I uka a hini koea.

Moto masia a murina ni vakatabuli vona rira.
⁷ *Ngane moto vano, moto vakalongo e huriki a murimuri vona turana e Petrus, moto ta maea, 'E Isu i muga lakea o Galili. Mu vano mu masia vonga, i manga a ngava i taki muga mua vona.' ”

⁸ To turutu, i vakulu a tagane tou na mangea. Lakea to ha taroa a babe, to nunu hamule. Pali i uka ma to vakalongoa tara viri, a vuhuna to mangenge hateka.

*E Maria Magdala i Masia e Isu
 (Mateo 28:9-10; Ioanes 20:11-18)*

⁹ E Isu i mahuri mule na matenga na hatelanga na mugana parava na vik. I bele taro ne Maria Magdala, ra ngatavine e Isu i lili tala vona hosi a hanitu i polorua. ¹⁰ Muri e Maria Magdala i vano ge vakalongo e huriki a murimuri ra ri rakoli vona ri tatangi. ¹¹ Na tahuna e Maria i vakalongo ria vona i masia e Isu i mahuri mule, ri luhoi ia ta i tatami.

*E Isu i Bele na Murimuri Vona ala Rua
 (Lukas 24:13-35)*

¹² Muri e Isu i bele tabu na murimuri vona ala rua na tahuna ru lalaho na dala, ta ru gu lakea na tanga tara. Pali i uka ma i mata manga ia muga. ¹³ Lakea ru hamule, ru vakalongo e huriki a murimuri ranga. Pali ria ranga ri luhoi ta a ngava taminga kunana.

*E Isu i Rudu e Huriki a Murimuri
 (Mateo 28:16-20; Lukas 24:36-49; Ioanes 20:19-23)*

* **16:7:** Mat 26:32; Mrk 14:28

14 *Muri e Isu i bele taho e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i taku na tahuna ri kani. I tahate ria, a vuhuna i uka ma ri luhoi tora, ri gigi tora hateka, i uka ma ri luhoi e huriki ri masia na tahuna i mahuri mule pali.

15 *Muri i taki ria, “Mu lakea na tanga lobo na malala, mu vakalongo e huriki lobo na Velenga Kamumu. 16 *E rei a viri i luhoi tora iau, ni gi vahilolo, a Vure bara i korimulea. Pali e rei a viri i koi ni luhoi tora iau, bara i velu. 17 *E huriki ri luhoi tora iau bara i bele ne ria a naro nga: Bara ri lili tala e huriki a hanitu na ragu. Bara ri ta na ngava karaba. 18 *Bara ri nugu a mata na limane ria, ri ninu a naru hale i uka ma ge vakahale ria. Bara ri ru a limane ria ne huriki ri giloa, bara ri tavaga.”

*E Isu i Sike na Hunu
(Lukas 24:50-53; Apostolo 1:9-11)*

19 * E Isu a Bakovi Dagi i vara lobo e huriki a murimuri vona. Muri ni bole sike na hunu i made turana a Vure, na limana a kanena. 20 *Muri e huriki a murimuri ri vano, ri lakea na tabeke lobo na malala, ri vara e huriki na Velenga Kamumu. E Bakovi Dagi i tuhori ria i vakatora a ngava vona na maka nivakasiri.

* **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Apo 1:8 * **16:16:** Apo 2:38
 * **16:17:** Apo 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Apo 28:3-6 * **16:19:**
 Apo 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Apo 14:3; Hib 2:3-4

**A Nitana Vure
Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy,
Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the
Bola language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Bola long
Niugini**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bola

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

2dc89ad6-982c-53cd-bd40-a3ed17eb8fc7